

Anna-Reetta Kytölähti

TÄMÄ TARINA ON TOSI

Missä kulkevat narratiivisen journalismin rajat?

TÄMÄ TARINA ON TOSI

Missä kulkevat narratiivisen journalismin rajat?

Anna-Reetta Kytölähti
Opinnäytetyö
Kevät 2018
Viestinnän tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Viestinnän tutkinto-ohjelma, journalismin suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Anna-Reetta Kytölähti

Opinnäytetyön nimi: Tämä tarina on tosi – Missä kulkevat narratiivisen journalismin rajat?

Työn ohjaaja: Teemu Palokangas

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2018

Sivumäärä: 54 + 1

Journalismi on aina tarinoita. Tässä tutkimuksessa pyrin selvittämään, missä tarinamuotoon kirjoitetun journalismin rajat kulkevat, kuinka paljon fakta venyy ja mitä muita rajoitteita narratiivisen journalismin genreen liittyy. Viime vuosina tarinallisuus on vallannut yhä suurempaa alaa journalismin kentällä ja nykyään tarinan avulla tiukkakin uutisaihe voidaan tarjoilla lukijalle helpommin ymmärrettävässä muodossa. Keskityn tutkimuksessani kuitenkin pitkiin, tarinamuotoisiin artikkeleihin, jotka edustavat narratiivisen journalismin perinteisempää ilmenemismuotoa.

Tutkimuksen tietoperustassa pohjustan tutkimustani hahmottelemalla aiemmin tutkitun tiedon perusteella, mitä journalismi on ja millaista roolia tarinallisuus näyttelee alalla. Muodostan tietoperustassa myös kuvan narratiivisesta journalismista. Liitän tietoperustaan lisäksi objektiivisuuden ihanteen journalismissa ja pohdin sen loppupuolella myös, haastaako narratiivinen journalismi ajatuksen objektiivisesta journalismista.

Tutkielma on laadullinen tutkimus, joka hyödyntää elementtejä sekä tapaustutkimuksesta että teemahaastattelusta. Aineisto koostuu kolmen narratiivisen journalismin pitkäaikaisen ammattilaisen haastattelusta sekä heidän kirjoittamiensa esimerkkiartikkelien analyysistä. Haastattelujen teemat liittyvät narratiivisen journalismin rajoitteisiin ja vaaranpaikkoihin.

Tutkimustuloksena syntyi uudenlainen oivallus narratiivisen journalismin rajanvedosta: Suurin ongelma ei olekaan totuus. Vaikka totuus on raja, joka ei veny, löytyy suurempi ongelma esimerkkitarinoiden edustavuudesta. Tarina voi olla täysin tarkistettu ja totta, mutta sen esittämä väite maailmasta ei automaattisesti anna oikeaa kuvaa sen taustalla vaikuttavasta ilmiöstä. Hyvä juttu kertoo jotain maailmasta, mutta huono esimerkki päättyy ainoastaan esittämään tahattoman ja usein virheellisen väitteen.

Koska tarinamuotoisuus valtaa alaa myös uutisteksteissä, voisi jatkossa olla kiinnostavaa tutkia myös uutistoimittajien ajatuksia kaunokirjallisuuden keinojen hyödyntämisestä työssään. Lisäksi toimituksen esimiesten ajatuksia tutkimalla voisi saada mielenkiintoista tietoa narratiivisen journalismin rajoista, sillä koen vastuun etenkin tarinan edustavuudesta olevan kuitenkin viime kädessä esimiesportaalla. Ennen kaikkea toivon, että narratiivista journalismia koskeva tutkimus jatkuu tulevaisuudessa, sillä näyttää, ettei narratiivinen journalismi ole menossa minnekään – päinvastoin toimittajien oppiessa hyödyntämään fiktion keinoja oikein tullaan tarinallisuutta varmasti näkemään enenevässä määrin.

Asiasanat: journalismi, narratiivisuus, tarinallisuus, objektiivisuus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Communication, Option of Journalism

Author: Anna-Reetta Kytölähti

Title of thesis: True stories – What are the boundaries in literary journalism?

Supervisor: Teemu Palokangas

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2018 Number of pages: 54 + 1

Journalism is always about sharing stories. In this bachelor's thesis I seek the boundaries of literary journalism, journalism written in a storytelling form. I'm curious to find out how much one can stretch the fact without thoroughly breaking it. Nowadays even hard news can be told in a form of a story to help the reader understand the complex phenomenon behind the individual story. However, in this bachelor's thesis my focus is in the long, narrative articles that can be seen as the most traditional form literary journalism.

The theoretical framework is built on previous researches done upon journalism and more specifically literary journalism. I'm also bringing in the discussion of objectivity in journalism and whether or not literary journalism is questioning that golden rule.

The research itself is a qualitative research using elements of both case study method and theme interview. The research material consists three interviews with journalists who have long experience in literary journalism and three analyses of articles chosen from the work of those journalists. The themes of the interviews consider the boundaries and danger zones in literary journalism.

The results of the study show that the biggest problem in literary journalism isn't the truth after all. The truth certainly is a boundary that does not bend but the bigger question can be found in the representativeness of a certain story. The story itself can be verified and true but it may not be the most fitting example of the phenomenon behind it. Where a good story says something about the world, a poor story only ends up making an accidental and false argument.

In the further studies of literary journalism, it would be interesting to examine what thoughts the news journalists have about utilizing the means of fiction in their work. Other interesting questions arise from the editors who could also give perspectives considering the boundaries of literary journalism. Most of all, I hope that the research in the field of literary journalism continues because it looks like literary journalism as a genre is not going away anytime soon.

Keywords: journalism, literary journalism, narrative, objectivity

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	JOURNALISMI – INFORMAATIOTA, TARINOITA JA KESKUSTELUA	9
2.1	Journalismin neljä jalkaa	9
2.2	Journalismin kolme moodia.....	10
2.3	Objektiivisuuden ihanne journalismissa.....	11
3	NARRATIIVINEN JOURNALISMI – FAKTAA FIKTION KEINOILLA	14
3.1	Fakta, fiktio ja ei-fiktio	15
3.2	Kaikki journalismi on tarinankerrontaa.....	16
3.3	Journalistisessa tarinassa on viisi tuntomerkkiä	17
3.4	Yleisö uskoo kaiken olevan totta.....	18
3.5	Narratiivinen journalismi haastaa objektiivisuuden ihanteen	19
4	AINEISTON HANKINTA JA MENETELMÄT	22
4.1	Tapaustutkimus ja teemahaastattelu	22
4.2	Artikkelien esittely	24
4.2.1	<i>Katoaminen</i> kertoo isoäidin ja lapsenlapsen kautta, mitä muistin menettäminen tarkoittaa minuudelle (Anu Silfverberg, Long Play)	25
4.2.2	<i>Veto</i> on vuoden mittainen juttusarja alkoholistin paranemisprosessista (Ilkka Pernu, Raymond).....	27
4.2.3	<i>Kohtalona Annapurna</i> on tarina äidistä, joka matkasi Nepaliin jättämään viimeiset hyvästit pojalleen (Tommi Nieminen, HS Kuukausiliite)	28
5	TULOKSET	30
5.1	Narratiivinen journalismi käsitteenä	30
5.2	Narratiivista journalismia rajoittavat tekijät	33
5.2.1	Kaiken pitää olla totta	33
5.2.2	Sitaattia ei saa sijoittaa toiseen kontekstiin	34
5.2.3	Toimittaja vastaa faktantarkistuksesta.....	37
5.3	Narratiivisen journalismin vaarat.....	38
5.3.1	Toimittaja ei saa kuvitella, mitä toinen kuvitteli	39
5.3.2	Esimerkkitarinan varaan rakennetussa jutussa vaarana on edustavuus	39
5.3.3	Turhat yksityiskohdat ainoastaan sekoittavat lukijan pään	40
5.4	Minä-muotoinen narratiivi tarinallisessa journalismissa.....	41

6	JOHTOPÄÄTÖKSET	44
6.1	Hyvä juttu kertoo jotain maailmasta – huono juttu päätty väittämään vahingossa ...	44
6.2	Ei-fiktio perustuu lukijan luottamukselle	46
6.3	Suurin ongelma ei olekaan totuus.....	47
7	POHDINTA	49
	LÄHTEET.....	51
	AINEISTOT	54
	LIITTEET	55

1 JOHDANTO

Englantilainen kirjallisuusteoreetikko Ian Watt totesi aikoinaan, että journalismia tulisi kirjoittaa niin, ettei lukija koskaan joudu kysymään: "Kuka keksi tämän?" (Sims 2008, 14). Faktuaalisuus onkin kautta aikain ollut yksi journalismin kulmakivistä. Tarinamuotoisen journalismin vallatessa alaa raja faktan ja fiktion välillä on kuitenkin alkanut hämärtyä. Toisaalta tulee muistaa, että journalismin erottaa fiktiosta viime kädessä se seikka, että journalismissa kaiken on oltava totta: sitaatteja ei keksitä, kohtauksia ei yhdistellä, haastateltavan puolesta ei ajatella ja tapahtumia ei vääristellä (Kramer 1995, 3).

Siksi hämmennyinkin lukiessani Journalisti-lehdestä artikkelin, joka käsitteli Lännen Median juttua Suomessa opiskelleesta turkkilaismiehestä, joka sittemmin värväytyi Isisin jäseneksi. Lännen Median jutun alku on Journalistin artikkelin kirjoittaneen toimittajan mukaan "kuin narratiivisen journalismin oppikirjasta: yksityiskohtia, toimintaa, tunteita ja yllättävä käänne". (Arola 2017, viitattu 9.1.2018.) Alussa oli pielessä ainoastaan se pienoinen seikka, ettei kohtausta ollut suoraan todistettavissa todeksi.

Risto Kuneliuksen määritelmän mukaan journalismi voidaan jakaa neljään osaan, joita ovat tiedonvälitys, tarinoiden kertominen, julkisen keskustelun ylläpitäminen sekä julkisen toiminnan resurssina toimiminen (2000, 4). Tässä tutkimuksessa keskityn toiseen osaan, tarinoiden kertomiseen. Minua kiinnostaa erityisesti faktan osuus tarinamuotoisessa journalismissa. Kuinka paljon toimittaja voi värittää juttua ilman, että faktojen paikkansapitävyys kärsii? Onko ammattietiikan kannalta oikein lisätä juttuun elementtejä, jotka eivät välttämättä ole totta? Ja ennen kaikkea: missä faktan ja fiktion välinen raja kulkee?

Jotta näihin kysymyksiin pääsee etsimään vastausta, täytyy tietysti ensin ymmärtää asiaankuuluvat käsitteet. Tutkimuksessani määrittelenkin ensin, mitä journalismi on ja minkälaisia ilmenemismuotoja sillä on. Tämän jälkeen paneudun tarkemmin narratiivisen journalismin määritelmään sekä journalismin objektiivisuusihanteeseen ja olennaisuusperiaatteeseen, jotka ovat aiheen kannalta keskeisiä ymmärtää. Lisäksi esittelen ajatuksen narratiivisesta journalismista objektiivisuusihanteen haastajana.

Suomessa tarinamuotoinen journalismi on vielä kohtalaisen uusi ilmiö, eikä englanninkieliselle termille *literary journalism* ole siten vielä määritelty tarkkaa suomennosta (Lassila-Merisalo 2009, 14). Päädyin käyttämään tutkimuksessani suomennosta *narratiivinen journalismi*, sillä koen sen kuvaavan aihetta riittävän tarkasti. Narratiivinen journalismi vaikuttaisi myös empiiristen havaintojen perusteella olevan termi, jota genrestä yleensä käytetään, joten uskon sen siksi olevan tutkimukseni kannalta parhaiten ymmärrettävä käsite. Otan tutkimuksessani myös kantaa siihen, tarvitseeko termille edes määritellä virallista suomennosta.

Varsinaisessa tutkimusosiossa lähestyn aihetta narratiivisen journalismin ytimessä työskentelevien toimittajien kautta. Valitsen jokaiselta toimittajalta yhden esimerkkijutun, jonka analysoin ensin itse ja myöhemmin käyn läpi yhdessä toimittajan kanssa. Pyrin avaamaan jutun syntyprosessia ja kirjoitusvaiheessa tehtyjen valintojen taustaa. Lisäksi haastattelen kyseisiä toimittajia narratiivisen journalismin rajanvedosta ja vaaranpaikoista.

Narratiivinen journalismi on merkittävä genre journalismin kentällä ja ansaitsee tulla tutkituksi, sillä olipa jutun muoto tai lajityyppi mikä hyvänsä, siitä journalismissa on pohjimmiltaan aina kyse: tarinoiden kertomisesta.

2 JOURNALISMI – INFORMAATIOTA, TARINOITA JA KESKUSTELUA

Risto Kunelius määrittelee journalismin faktapohjaiseksi ja ajankohtaiseksi joukkoviestinnäksi. Journalismi siis kertoo, mitä maailmassa tapahtuu tai on juuri tapahtunut. Kunelius hahmottelee journalismille vertauskuvan, jonka mukaan kyse on ikään kuin tapahtuneiden tosiasioiden pakkaamisesta ja niiden lähettämisestä yleisölle. (2003, 21.)

Käsitys journalismista tiedonvälittäjänä on kenties perinteisin ja samalla myös vanhin. Kuneliuksen mukaan tiedonvälittäjän roolissa toimiessaan journalismi hankkii tietoa erilaisilta yhteiskunnallisten laitoksilta ja välittää sitten saamansa tiedon yleisölle. Näiden laitosten asema tiedonantajana ei ole absoluuttisen kattava, mutta silti perusteltu, sillä niiden toiminta vaikuttaa yksilön elämään. Journalismi on kuitenkin paljon enemmän kuin tiedon ja tosiasioiden välittämistä. (2000, 5–6.)

2.1 Journalismin neljä jalkaa

Tiedonvälityksen lisäksi Kunelius määrittelee journalismin olevan tarinoiden kerrontaa, julkisen keskustelun ylläpitämistä sekä yksi julkisen toiminnan resursseista. Kunelius katsoo nimenomaan hyvän journalismin rakentuvan näiden neljän elementin varaan. Niiden avulla Kunelius muodostaa journalismista ikään kuin nelijalkaisen otuksen. (2000, 5.)

Kuneliuksen määrittelemän nelijalkaisen otuksen toinen raaja kuvaa journalismin roolia tarinankertojana. Tarinallisuus voidaan Kuneliuksen mukaan jakaa edelleen kahteen osaan. Hyvä, tarinallinen juttu voi Kuneliuksen mukaan siten paitsi olla sisällöltään painava ja tyyllisesti hyvin kirjoitettu, myös kertoa jo itsessään pysäyttävän, inhimillisen ja tunteisiin vetoavan tarinan. (2000, 9.)

Journalismin kolmas jalka ilmentää Kuneliuksen mukaan journalismin vastuuta julkisen keskustelun herättäjänä ja ylläpitäjänä. Kyse on pääasiassa objektiivisten ja subjektiivisten näkemysten erottelemisesta. Näistä jälkimmäinen pääsee journalismissa ääneen yleensä lähinnä silloin, kun subjektiivinen näkemys eli mielipide on edustava tai erityisen painava ja palvelee uutisoitaessa journalismin pyrkimystä tiedonvälitykseen (2000, 12). Toisaalta mediat pyrkivät Kuneliuksen mukaan korostamaan yksilön mielipiteen vapautta esimerkiksi sanomalehtien

yleisönosastojen kautta. On tärkeää, että lukijalle tulee olo, että kuka tahansa saa muodostaa asioista omanlaisensa mielipiteen. (2000, 13.)

Journalismin neljännen jalan muodostaa journalismin rooli joidenkin yhteiskunnallisten toimijoiden julkisena resurssina. Vaikka Kuneliuksen mukaan varsinkin journalistit haluaisivat ennemmin ajatella journalismin olevan itsenäistä tiedonvälitystä, on siitä ajan saatossa muodostunut ikään kuin kaikupohja erilaisten laitosten omalle julkisuustyölle (2000, 18). Kunelius ei kuitenkaan halua nähdä journalismin neljättä jalkaa pelkästään negatiivisena asiana. Hänen mukaansa tulisi myöntää, että journalismi on aina julkisesti näkyvä julkisen toiminnan resurssi – ja kun se tiedostetaan, ei kyseessä ole yksiselitteisesti huono asia. (Sama.)

On siis selvää, että journalismilla ja journalisteilla on yhteiskunnassa monenlaisia rooleja. Anu Kantola tiivistää journalistien työn kuvan monipuolisuuden mielestäni oivallisesti: ”Journalistit ovat olleet sananvapauden sankareita, yhteiskunnan vahtikoiria, likasankojen kaivajia, vallankumouksen välikäsiä, viihdyttäjiä tai unohdetun kansan kertojia.” (1998, 19.) Edelleenkin nämä käsitykset esiintyvät toisiinsa nähden lomittain, rinnakkain ja päällekkäin.

2.2 Journalismin kolme moodia

Ruotsalainen journalismin tutkija Mats Ekström määrittelee journalismille kolme erilaista ilmenemismuotoa tai tyyliä: informaation, tarinankerronnan ja attraktion. Hän yksinkertaistaa mallinsa kolmen metaforan avulla, joissa informaatio voidaan nähdä ilmoitustauluna, tarinankerronta iltasatuna ja attraktio sirkusesityksenä. Jokaisella on oma erilainen tarkoituksensa ja ne vastaavat kukin yleisön erilaisiin tarpeisiin. Nämä kolme moodia ovat Ekströmin mukaan usein läsnä journalismissa, mutta voimasuhteet niiden välillä vaihtelevat. (2000, 465–466.)

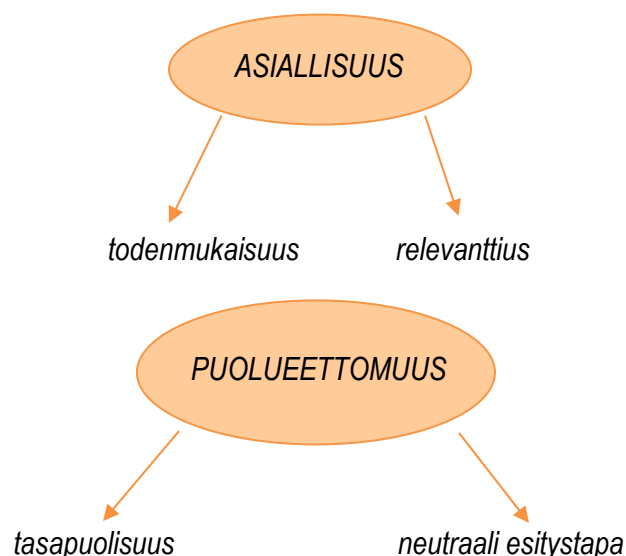
Informatiiviselta kannalta katsottuna journalismi kirjaimellisesti välittää tietoa, joka vaikuttaa oletetun yleisön kannalta tarpeeksi relevantilta, kiinnostavalta ja uskottavalta. Journalismi siis toimii ikään kuin demokraattisen yhteiskunnan tukipilarina. Se pitää yleisön ajan tasalla, raportoi asioista ja tarkastelee niitä kriittisesti. Journalismin rooli on olla tiedonvälittäjänä tietoa janoavalle kansalaiselle. Kolmannet osapuolet, kuten haastateltavat ja ohjelmien vieraat, toimivat välitettävän tiedon lähteinä. (2000, 467–471.)

Tarinankerronnan näkökulmasta journalismissa on Ekströmin mukaan kyse yleisön kiinnostuksen kannalta riittävän jännittävän tai dramaattisen tarinan kertomisesta. Yleisö tulee saada koukuttumaan ja janoamaan loppuratkaisua. Ekströmin asetelmassa journalismi on iltasatua lukeva tarinankertoja, yleisö tarinan kuuntelija ja kolmannet osapuolet tarinan henkilöahmoja. (2000, 467–477.)

Attraktio-moodi pyrkii uutisoimaan vaikuttavista, shokeeraavista ja epätavallisista asioista ja tapahtumista. Ekström näkee journalismin roolin attraktiossa näytteilleasettajana, yleisön katsojana ja kolmansien osapuolien esiintyjänä tai näyttelynä. Attraktio-moodissa onkin Ekströmin mukaan ennen kaikkea kyse jonkun tai jonkin laittamisesta esille. Attraktio-moodissa esitettävien asioiden tulee olla uusia ja erilaisia, jopa sensaatiomaisia tai tabun asemassa olevia. Esitettävien asioiden epänormaalius on kuitenkin usein lyhytaikaista. Moni seikka, joka oli shokeeraava vielä vaikkapa kaksikymmentä vuotta sitten, on tähän päivään mennessä arkipäiväistynyt. Sama tulee todennäköisesti tapahtumaan tänä päivänä attraktioina pidetyille asioille. (2000, 467–469, 477–487.)

2.3 Objektiivisuuden ihanne journalismissa

Objektiivisuus on yksi länsimaisen journalismin kulmakivistä (Willis 2003, 45). Pohjoismaissa objektiivisuusihanne lähti liikkeelle Ruotsista 1960-luvulla (Hemánus & Tervonen 1980, 107–108). Noihin aikoihin Göteborgin yliopiston valtio-opin professori Jörgen Westerstahl muodosti joukkotiedotuksen objektiivisuudelle määritelmän, joka mielestäni kuvaa hyvin objektiivisuutta vielä tänäkin päivänä (sama, 108). Muotoilin tästä määritelmästä havainnollistavan kaavion (kuvio 1).

KUVIO 1. Jörgen Westerståhlin määritelmä objektiivisuudesta.

Westerståhl jakaa objektiivisuuden kahteen pääkäsitteeseen, jotka ovat *asiallisuus* ja *puolueettomuus*. Tämän jälkeen hän jakaa kummatkin käsitteet edelleen kahteen alakäsitteeseen, jolloin asiallisuudesta saattaa erottaa *totuudenmukaisuuden* ja *relevanttiuden*, kun taas puolueettomuus jakautuu edelleen *tasapuolisuudeksi* ja *neutraaliksi esitystavaksi*. Totuudenmukaisuudella Westerståhl viittaa lyhyesti sanottuna paikkansapitävyyteen. Relevanttiudella Westerståhl tarkoittaa olennaisuutta: täyttääkseen relevanssin kriteerit tulee uutisvälityksen kertoa olennaisista, tärkeistä tapahtumista. Tasapuolisuuden nimissä Westerståhlin mukaan uutisessa tulee antaa ristiriitatilanteissa eri osapuolten kannoille yhtä lailla tilaa. Neutraali esitystapa taas on hänen mukaansa tunteenomaisten tai muuten yleisön ajattelua johdattelevien sanavalintojen välttämistä. (Hemánus & Tervonen 1980, 108.)

Hemánus itse ei kuitenkaan pidä Westerståhlin määritelmää täysin aukottomana. Hänen mukaansa Westerståhl ei ole esimerkiksi ottanut huomioon uutisten totuudenmukaisuuden tutkimista, ”joka on kuitenkin kaiken perusta”. Toisaalta Hemánus toteaa itsekin, ettei ehdotuksia uusiksi ja paremmiksi objektiivisuuden kriteereiksi ole tehty. (1980, 110.)

Westerståhlin määritelmän pätevyyttä ja toisaalta myös ajattomuutta puoltaa kuitenkin se, että hänen määritelmänsä vaikutus on edelleen havaittavissa esimerkiksi Julkisen sanan neuvoston määrittämässä journalistin ohjeissa. Niissä todetaan muun muassa, kuinka ”journalistin velvollisuus on pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen”. Tämän lisäksi journalistin ohjeet kehottavat tasapuolisuuteen, sillä ”jos selvästi tunnistettavissa olevan henkilön tai tahon toiminnasta aiotaan esittää tietoja, jotka asettavat tämän erittäin kielteiseen julkisuuteen, kritiikin kohteelle tulee varata tilaisuus esittää oma näkemyksensä jo samassa yhteydessä”. Toisaalta vielä vuoden 1992 ohjeista löytyvä maininta tietojen olennaisuudesta on sittemmin korvautunut laveammalla maininnalla sananvapaudesta:

Hyvän journalistisen tavan perustana on kansalaisten oikeus saada oikeita ja olennaisia tietoja, joiden avulla he voivat muodostaa totuudenmukaisen kuvan maailmasta ja yhteiskunnasta. (Journalistin ohjeet 1992, viitattu 6.1.2018.)

Sananvapaus on demokraattisen yhteiskunnan perusta. Hyvä journalistinen tapa perustuu jokaisen oikeuteen vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä. (Journalistin ohjeet 2005 & 2011, viitattu 6.1.2018.)

Jos Westerståhlin objektiivisuuskriteerit olivat *asiallisuus* ja *puolueettomuus*, nostavat Hemánus ja Tervonen joukkotiedotusvälineiden objektiivisuuden kriteereiksi *todenmukaisuuden* ja *olennaisuuden* (1980, 110). Totuudenmukaisuuden käsitettä he eivät Westerståhlin määritelmien jälkeen lähde sen suuremmin avaamaan vaan päätyvät toteamaan ainoastaan, että ”sen [totuudenmukaisuuden] korvaamatonta merkitystä objektiivisuuden kriteerinä ei tässä yhteydessä enää tarvitse perustella” (sama).

Olennaisuudelle Hemánus ja Tervonen sen sijaan löytävät kaksikin erilaista merkityssisältöä. Hieman pinnallisemmin ja suppeammin ajateltuna olennaisuus voidaan heidän mukaansa ymmärtää siten, että erilaisia yhteiskunnan tapahtumia kuvattaessa kuvauksen on olennaisilta osin vastattava kohdettansa. Jotta olennaisuuskriteeri siis Hemánuksen ja Tervosen mukaan täytyisi, ei journalisti voi tyytyä ”vain mielivaltaisesti tai tarkoituksenhakuisesti valitsemaan joitakin sinänsä todenmukaisia yksityiskohtia” (sama, 112). Olennaisuuden kiinnostavampi aspekti löytyy kuitenkin Hemánuksen ja Tervosen toisesta määritelmästä, jonka mukaan olennaisuudessa on kyse erottelusta pintatason ilmiön ja sen alla piilevän syvemmän olemuksen välillä. Heidän mukaansa kuvailtavasta ilmiöstä on mahdotonta antaa objektiivista kuvaa, mikäli sen kuvaus ei olennaisilta osin vastaa kohdettansa. Toisaalta objektiivinen kuvaus ilmiöstä ei välttämättä vielä riitä antamaan objektiivista kuvausta ilmiön alla piilevästä olemuksesta. Olennaisuuden kriteeri voidaankin Hemánuksen ja Tervosen mukaan täyttää ainoastaan silloin, jos onnistutaan paitsi totuudenmukaisesti kuvaamaan tapahtumien ilmiötasoa eli pintaa, myös paljastamaan ilmiön alla piilevä olemus. (Sama.)

3 NARRATIIVINEN JOURNALISMI – FAKTAA FIKTION KEINOILLA

Yleisen käsityksen mukaan narratiivinen eli tarinallinen journalismi syntyi Yhdysvalloissa 1960- ja 1970-lukujen aikana. Puhuttiin uudesta journalismista (engl. New Journalism). Tuolloin journalisteilla heräsi halu ravistella perinteisen uutisjournalismin kerrontatapoja, kuten kärjellään seisovaa kolmiota. Uuden journalismin kannattajat uskoivat, että tapa, jolla viesti välitettiin yleisölle, oli vähintäänkin yhtä tärkeä kuin viesti itse. Lainaamalla tyylikeinoja fiktiolta jutun ydinajatuksen koettiin välittyvän yleisölle vahvemmin. (Willis 2003, 9–10.)

Toimittajat ovat kuitenkin taiteilleet perinteisen ja tarinallisen journalismin sekä fiktion ja ei-fiktion rajojen välillä jo kauan ennen kuin käsite *narratiivinen journalismi* keksittiin. Yhdysvaltalainen toimittaja ja kirjailija Norman Sims kirjoittaa, että tarinallisen journalismin piirteitä on ensi kerran ollut havaittavissa jo 1700-luvulla. Tyyllilaji kuitenkin yleistyi vasta 1900-luvun alkupuolella ja nousi lopulliseen suosioonsa uuden journalismin aallon myötä 1960-luvulla. (2007, 9, 20.)

Sims pitää narratiivista journalismia faktan ja fiktion yhdistäjänä. Hänen mukaansa suurin ero tarinamuotoisen journalismin ja fiktiivisen tarinankerronnan välillä on se, että journalismissa kaiken pitää olla totta. Narratiivisessa journalismissa tarinan henkilöhahmojen tunteet ja heidän kokemansa dramaattiset hetket sisältävät erilaista voimaa fiktion verrattuna, sillä journalistisessa tekstissä lukija tietää – tai ainakin voi olettaa – kaiken todella tapahtuneen kuten kerrottu. (Sims 1984, 2.)

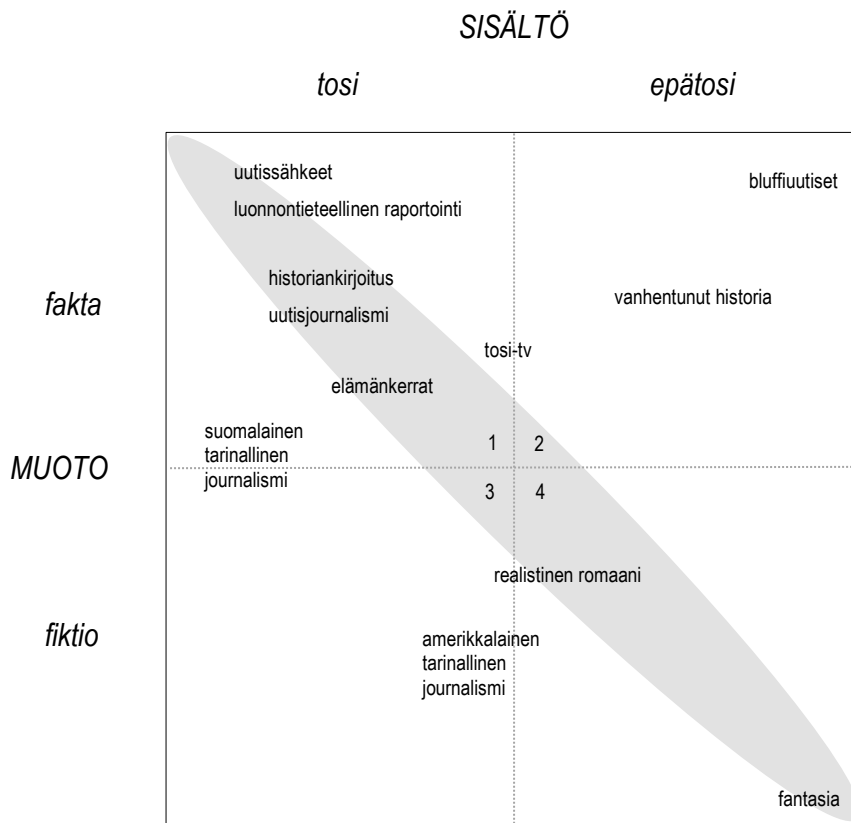
Maria Lassila-Merisalo nimittää väitöskirjassaan (2009, 14) narratiivista journalismia pääasiassa omaksi lajityypikseen, koska ”se on selkeää ja yksinkertaista”. Täysin yksinkertaista asian määrittely ei kuitenkaan Lassila-Merisalon mukaan ole, sillä narratiivista journalismia ei ole harjoitettu Suomessa vielä kovinkaan laajasti tai yhtenäisesti. Tämä näkyy Lassila-Merisalon mukaan esimerkiksi siinä, että ”kaunokirjallisilla tekniikoilla voi niin halutessaan höystää vaikkapa lyhyttä sanomalehti uutista”. (Sama.)

Ymmärtääkseen narratiivisen journalismin hyödyt ja haitat tulee ensin määritellä muutama peruskäsite. Kansantajuisimmin kun narratiivisessa journalismissa on kuitenkin kyse faktan kertomisesta fiktion keinoin (Lassila-Merisalo 2009, 12).

3.1 Fakta, fiktio ja ei-fiktio

Sana *fiktio* tarkoittaa Kielitoimiston sanakirjan mukaan kuvitelmaa, epätodenmukaista olettamusta tai sepitettä. Lisäksi sillä voidaan viitata kaunokirjallisuuteen tai muuten mielikuvitukseen perustuvaan kirjallisuuteen. Filosofisesti fiktiolla taas tarkoitetaan käsitettä, joka ei vastaa todellisuutta, mutta mahdollistaa jonkin tietyn asian kuvailemisen. Sanalla *fakta* puolestaan viitataan tosiasioihin. (Kielitoimiston sanakirja 2018, viitattu 15.1.2018.)

Faktan ja fiktion sekoittuminen on Lassila-Merisaloon mukaan yksi aikamme teksteille tyypillisistä piirteistä (2009, 30). Hän on väitöskirjassaan määritellyt faktan ja fiktion ilmenemismuodoille nelikentän (kuvio 2), joka mielestäni kuvaa hyvin faktan ja fiktion suhdetta mediassa.

KUVIO 2. Fakta ja fiktio: sisältö ja muoto (Lassila-Merisalo 2009, 33.)

Lassila-Merisaloon kaavion vasemmasta yläkulmasta oikeaan alakulmaan kulkee harmaa oletusalue. Se pitää sisällään tekstit, joiden muoto eli esitystapa ja sisältö eli tietoteoreettinen totuusarvo ovat sopusuhteessa keskenään (2009, 33). Ykköskentässä ovat tekstityypit, jotka ovat

sisällöllisesti ja lajityypillisesti totta. Neloskenttä taas on tämän vastakohta eli täyttä fiktiota. Kakkos- ja kolmoskentillä muodon ja sisällön välille puolestaan muodostuu ristiriitaa. Kakkoskentällä teksti väittää muotonsa puolesta olevansa totta, mutta onkin sisällöllisesti epätotta. Kolmoskentällä taas teksti on sisältönsä perusteella totta, mutta asiat esitetään fiktiivisessä muodossa, jolloin tekstin voisi helposti luulla olevan ainakin osin epätotta. Amerikkalainen narratiivinen journalismi sijoittuu vahvasti kolmoskentälle, kun taas suomalainen versionsa kipuaa lähemmäksi kakkoskenttää. Lassila-Merisaloon mukaan tämä johtuu siitä, että Suomessa kaunokirjallisten keinojen käyttö narratiivisessa journalismissa on vähäistä. (2009, 33–34.)

Faktan ja fiktion ohella narratiiviseen journalismiin liittyy vielä kolmas käsite, *ei-fiktio* (engl. nonfiction). Lassila-Merisalo näkee ei-fiktion yläkäsitteenä, jonka alle kuuluu useita lajityyppejä elämänkerroista matkakertomuksiin (2009, 35). Ei-fiktiivisessä tekstissä tekijä-kertoja kertoo olemassa olevan maailman tapahtumista olemassa oleville ihmisille (2009, 53). Lassila-Merisalo hahmottaa myös narratiivisen journalismin yhdeksi ei-fiktion alalajeista. Tekstien lajityypeistä puhuttaessa fiktion vastakohtana käytetään usein juurikin ei-fiktiota eikä faktaa, niin kuin voisi ensiksi luulla (2009, 48).

3.2 Kaikki journalismi on tarinankerrontaa

Mats Ekströmin mukaan on varsin yleistä ajatella journalismin olevan pelkästään informaatiota ja valistusta varten (2000, 465). Ennen jako onkin ollut paljon selkeämpi; oikeaksi journalismiksi luettiin objektiiviset ja faktuaaliset jutut, kun taas subjektiivisuutta ja elämyksellisyyttä pidettiin enemmän hömppänä ja jopa mielipidekirjoitteluna (Kantola & Mörä 1998, 15).

Ekström uskoo kuitenkin, ettei journalismi olisi voinut saavuttaa nykyisenlaista kaupallista suosiota pelkästään informaation välittäjänä. Suosio, joka journalismilla tänä päivänä on, tarvitsee tiedonvälityksen lisäksi muita keinoja kiinnittää ja ylläpitää yleisön huomio. Siksi tarinankerronta onkin Ekströmin mukaan tänä päivänä yksi journalismin parhaista myyntivalteista. Toisaalta voidaan myös ajatella, että kaikki journalismi on omalla tavallaan tarinankerrontaa, onhan journalismiin vakiintunut tiettyjä tapoja ja sääntöjä. Ekström kuitenkin näkee narratiivisuuden hieman kapeampana määritelmänä. Tarinalliseksi juttu muuttuu hänen mukaansa siinä vaiheessa, kun siinä on selkeä juoni tai tarina, ja juttu on lisäksi kerrottu tietyllä tavalla. (2000, 465–466, 472.)

Käsittelin aiemmassa luvussa Ekströmin informaatio, tarinankerronta, attraktio -mallia. Tutkimukseni kannalta tarinankerronta on näistä mielenkiintoisin ja olennaisin, joten paneudun siihen seuraavaksi tarkemmin.

3.3 Journalistisessa tarinassa on viisi tuntomerkkiä

Ekströmin mukaan jokaisesta tarinasta voidaan löytää ainakin viisi yhteistä tunnusmerkkiä tai erityispiirrettä. Näitä tuntomerkkejä voidaan hyödyntää myös journalistisissa teksteissä. Niitä käytetään ennen kaikkea luomaan tunnelmia, jännitystä, konflikteja, kontrasteja ja jännitystä. Tarkoituksena on antaa yleisölle voimakkaita kokemuksia ja herättää heissä tunteita. (2000, 473–477.)

Ekströmin (2000, 473) määrittelemät viisi tuntomerkkiä ovat seuraavat:

1. Tarinan elementit esiintyvät suunnitellussa *järjestyksessä*. Järjestys vaikuttaa sisältöön ja sen merkitykseen esimerkiksi indikoimalla ihmissuhteita ja syy-seuraussuhteita.
2. Tarinassa esiintyy erilaisia *hahmoja*. Tyypillisiä asetelmia hahmojen välillä ovat esimerkiksi hyvä-paha, tekijä-uhri sekä sankari-pahis.
3. Tarinalla on yksi tai useampi *ydinajatus*. Ne antavat yleisölle vihjeitä siitä, kuinka tarinaa tulisi tulkita, mistä siinä on kyse ja minkälaisen viestin se pyrkii välittämään.
4. Tarinalla on *ratkaisu* tai loppu, joka yleensä antaa vastauksen tarinassa esitettyihin ongelmiin tai konflikteihin – tai ainakin ehdottaa sitä.
5. Tarinassa on useita *eri tasoja*. Itse tarina voi muodostua yleisemmän sosiaalisen tai kulttuurillisen myytin ympärille.

Ekströmin määrittelemät tarinan tuntomerkit ovat tuttuja paitsi jo lapsena opituista saduista, myös journalistisista teksteistä. Erityisesti tarinan tuntomerkkejä löytää pidemmistä artikkeleista, jotka kaipaavat tarinan tehokeinoja lukijan mielenkiinnon ylläpitämiseen ja samalla myös jutun eteenpäin kuljettamiseen. Tästä syystä tulenkin käyttämään Ekströmin määritelmää apunani analysoidessani tutkimukseni esimerkkiartikkeleita, jotka edustavat edellä mainittuja pidempiä artikkeleita.

3.4 Yleisö uskoo kaiken olevan totta

Journalistin ohjeiden mukaan journalistilla on velvollisuus pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen. Yleisöllä on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Yleisön on myös voitava erottaa tosiasiat mielipiteistä ja sepitteellisestä aineistosta. (Julkisen sanan neuvosto 2014, viitattu 12.1.2018.)

Journalistinen kirjoitusprosessi on hyvin pitkälti valintojen tekemistä: Mitä seikkoja jätetään kokonaan pois, mitä korostetaan entisestään? Ekströmin mukaan mielenkiintoista juttua tehdessä kaunistelu ja liioittelu ovat usein tarpeen, sillä todellisuus yksinään on harvoin riittävän kiinnostavaa (2000, 474). Tarinaa rakentaessa tulisi kuitenkin aina pitää mielessä, ettei totuutta saa käydä vääristelemään.

Toimittaja Mark Kramer listaa artikkelissaan sääntöjä, joita jokaisen tulisi noudattaa: kohtauksia ei yhdistellä, tapahtumia ei vääristellä, sitaatteja ei keksitä, haastateltavan puolesta ei ajatella – ellei tämä ole tuonut selkeästi esiin ajatelleensa juuri kyseisellä hetkellä juuri kyseisellä tavalla (1995, 3). Jutussa ei saa olla mitään muuta keksittyä kuin tapa, jolla juttu on kerrottu (Willis 2003, 77).

Mats Ekström on asiasta eri mieltä. Hänen mukaansa artikkeleiden tulee olla uskottavia ja perusteltuja, mutta niiden ei tarvitse olla kauttaaltaan faktuaalisia. Pääasia, että yleisö pysyy vakuutettuna siitä, että tapahtumat *olisivat voineet tapahtua* tarinan kuvailemalla tavalla (2000, 475). Tarinankerronnan kannalta journalismin voima piilee Ekströmin mukaan dramatisoidun ja jännittävän, vaikkakin erittäin epätodennäköisen tarinan ja siihen liittyvän viitekehityksen yhdistämisessä – kunhan tämä yhdistäminen tehdään niin, että yleisö uskoo tarinan todella tapahtuneen. (Sama.)

Alkuun olin kauhistunut Ekströmin ajattelutavasta – eihän mitään missään nimessä saa sepittää! Yleisön pitää pystyä luottamaan journalismiin siinä, että kaikki kirjoitettu on todella tapahtunut kuvatulla tavalla, johan alan ammattietikkinäkin niin sanoo. Jäin kuitenkin miettimään Ekströmin väitettä. Onko kaikkein pienimmilläkkin yksityiskohdilla väliä? Muuttaako tarinan kulkua olennaisesti se tieto, söikö jutun päähenkilö punaisen vai vihreän omenan?

3.5 Narratiivinen journalismi haastaa objektiivisuuden ihanteen

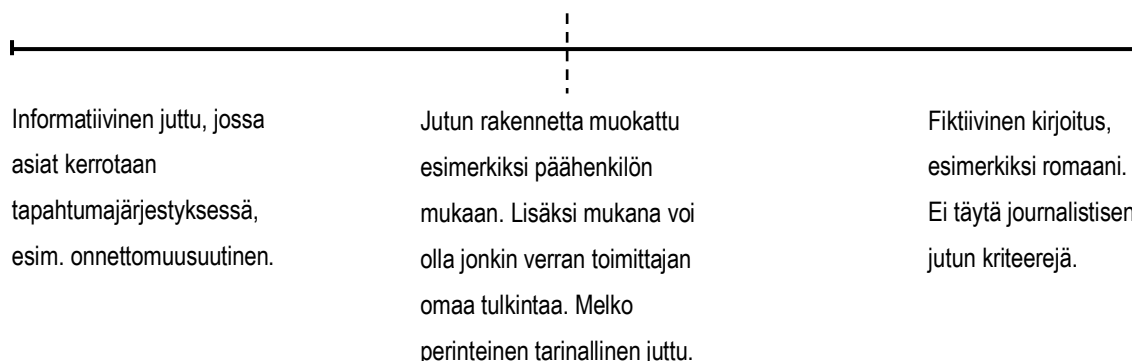
Aiemmassa luvussa käsitelty Kramerin määritelmä journalismin säännöistä saa pelin kuulostamaan melko tiukasti rajatulta. Toisaalta Ekströmin ajatus siitä, että faktojen ei tarvitse pitää paikkaansa, kunhan yleisö pysyy vakuutettuna, heittää romukoppaan sekä Westerståhlin että Hemánuksen ja Tervosen luvussa 2.2 käsitellyt objektiivisuuden määritelmät. Kramer ja Ekström edustavat siten molempia ääripäitä: toinen on äärimmäisen tarkka siitä, että kaikki perustuu todennettuihin faktoihin, kun taas toiselle uskottavuus ja perustelevuus ovat tosiasioita tärkeämpiä.

Hemánus toteaa teoksessaan *Objektiivinen joukkotiedotus*, kuinka ainoastaan tosiasioista on mahdollista saada luotettavaa ja siten objektiivista tietoa (1980, 62). Taisto Hujanen haastaa kuitenkin Hemánuksen väitteen artikkelissaan (1983, 26) toteamalla, etteivät tosiasiat ole yksiselitteisen ”objektiivisesti” olemassa. Hujanen mukaan faktat ovat seurausta ihmisen toiminnasta, jolloin faktan ja fiktion raja on häilyvämpi kuin ajatellaan.

Artikkelissaan Hujanen viittaa 1980-luvulla ajankohtaiseen keskusteluun objektiivisesta journalismista. Keskeisenä hahmona hän mainitsee muun muassa Kauko Pietilän, joka vaati aikoinaan ”särkemään tosiasioiden pyhyyden” (1983, 26). Pietilän mukaan ihminen tuottaa tosiasiat itse omalla toiminnallaan, jolloin ne eivät voi olla sellaisenaan objektiivisesti olemassa. Hänen mukaansa journalismi onkin yksi faktoja tuottavan toiminnan muodoista. Toki todellisuudesta voidaan löytää kiistatta objektiivisia faktoja, mutta kuten Hujanen toteaa, ”näiden ja puhtaan, kuvitellun väliin jää alue, jossa faktan ja fiktion raja on liukuva, jatkuvasti muuttuva” (sama).

Tässä vaiheessa lieneekin hyvä palauttaa mieleen muun muassa Maria Lassila-Merisalón esittelemä ei-fiktion käsite. Lassila-Merisalón mukaan ”vastakkainasettelun kohteiksi joutuivat useimmiten faktan ja fiktion lajityypillisimmät edustajat uutinen ja romaani”. (2009, 71.) Hahmottelin tämän perusteella näille faktan ja fiktion lajityypeille yksinkertaistetun janan (kuvio 3). Sen vasemmassa reunassa, eräänlaisena ääripäänä löytyvät faktapohjaiset, informatiiviset uutiset. Näistä hyvänä esimerkkinä toimivat onnettomuus uutiset, joissa on tärkeää, että asiat esitetään tarkalleen tapahtumajärjestyksessä. Toisesta ääripäästä taas löytyvät fiktiiviset jutut, esimerkiksi romaanit. Jostain janan keskivaiheilta taas löytyvät jutut, joiden rakennetta on muokattu esimerkiksi päähenkilön mukaan. Lisäksi ne voivat pitää sisällään esimerkiksi toimittajan omaa tulkintaa. Tällaiset jutut ovat melko perinteisiä narratiivisen journalismin genren juttuja ja edustavat

lajityypiltään Lassila-Merisalonkin määrittelemää ei-fiktiota. Niiden täsmällistä paikkaa on hankala määrittää, sillä ei-fiktio toimii yläkäsitteenä useammalle lajityypille. (Lassila-Merisalo 2009, 69.)

KUVIO 3. Faktan ja fiktion lajityypillisimpien juttujen sijoittuminen suhteessa toisiinsa. Keskivaiheilla ei-fiktion lajityyppejä edustava narratiivinen journalismi.

Tutkimuksessani pyrin selvittämään, mihin faktan ja fiktion välisen rajan voisi vetää. Taisto Hujanen pohtii artikkelissaan, onko faktan ja fiktion välinen raja sittenkin veteen piirretty viiva (1983, 26). Käsitän itse ei-fiktion nimenomaan faktan ja fiktion raja-alueena, joka Lassila-Merisalon mukaan on näiden kahden välisten erojen tutkimisen kannalta otollisinta aluetta (2009, 71). Ei-fiktiivinen teksti kun ei hänen mukaansa edes pyri välittämään tiukan faktan kaltaista varmaa tietoa, vaan esittää väitteitä maailmasta fiktiolta lainattujen kerrontatekniikoiden avulla. (Sama.)

Hujanen näkee tiukan faktan ja fiktion erottelemisen mahdollisena tienä kohti journalismia, joka niin sanotusti pelaa vain varman päälle, varmoiksi todennettuihin faktoihin. Hujanen pelkää, ettei sellainen journalismi pysty olemaan kovin ajankohtaista tai keskusteluun haastavaa – molemmat luvussa 2 käsitellyjä journalismin peruspalikoita. (1983, 26.)

E erityisen kiinnostava ajatus löytyy Hujanen artikkelin loppupuolelta. Siellä Hujanen esittää, että ihmisen tietoisuuden kehitys edellyttäisi nimenomaan totunnaisten ja varman rajojen rikkomista, toisin sanoen siis objektiivisten faktojen asettamista kyseenalaiseksi (1983, 27). Hujanen toteaaakin, kuinka ”tässä tehtävässä totunnaisten faktan ja fiktion rajan särkeminen on välttämätöntä ja suotavaa” (sama).

Kun koko tutkimukseni perusajatus on etsiä narratiivisen journalismin rajoja, eli rajaa faktan ja fiktion väliltä, kuulostaa Hujasen esitys tuon rajan rikkomisesta perin mielenkiintoiselta. Hujasen ajatuksen myötä päästäänkin siirtymään kohti varsinaista tutkimustani. Seuraavassa luvussa esittelen aineiston hankintatavat, tutkimuksessa hyödyntämäni menetelmät eli tapaustutkimuksen ja teemahaastattelun sekä aineistoon kuuluvat esimerkkiartikkelit.

4 AINEISTON HANKINTA JA MENETELMÄT

Narratiivinen journalismi on käsitteenä Suomessa vielä verrattain uusi ilmiö, eikä siitä löydy juurikaan suomenkielisiä tutkimuksia. Siksi tahdon tutkia aihetta sen ytimessä työskentelevien ihmisten ja heidän töidensä kautta.

Tutkimuksessani perehdyn kolmen suomalaisen journalistin työhön ja heidän ajatuksiinsa narratiivisesta journalismista. Valitsin tutkimukseeni sellaisia journalisteja, jotka tekevät työkseen pääasiassa narratiiviseksi journalismiksi luettavia artikkeleita. Toteutan tutkielmani kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän keinoin tapaustutkimusmenetelmää hyödyntäen. Lisäksi syvennän tutkimusta teemahaastattelujen avulla.

Valitsin kultakin haastateltavalta yhden mielellään viime aikoina kirjoitetun tarinallisen artikkelin, jonka analysoin ensin itse. Pysin valitsemaan mahdollisimman tuoreen artikkelin, sillä mitä vähemmän aikaa jutun kirjoittamisesta on kulunut, sitä paremmin työprosessi todennäköisesti on vielä toimittajan mielessä. Etsin jutuista viitteitä tarinallisuuteen: kuinka draaman kaari rakentuu, miten jutun näkökulma on rajattu, minkälaisia tyylikeinoja kirjoittaja käyttää, kuuluuko toimittajan ääni ja läsnäolo jutussa ja jos kuuluu, niin miten? Käydessäni artikkelit läpi toimittajan kanssa pyrin saamaan käsityksen jutun syntymisen taustoista. Lisäksi haastattelen toimittajia narratiiviseen journalismiin liittyvistä teemoista. Erityisesti minua kiinnostaa faktan osuus tarinallisessa journalismissa: Kuinka tärkeänä toimittajat pitävät asioiden paikkansapitävyyttä? Saako todellisuutta värittää ja jos saa, niin kuinka paljon?

4.1 Tapaustutkimus ja teemahaastattelu

Hyödynnän tutkimusmenetelminäni tapaustutkimusta ja teemahaastattelua. Tutkimukseni ei ole tyylipuhtaasti kumpaakaan, vaan ennemminkin sovellan näiden kahden menetelmän keinoja eli käytän tapaustutkimusta osana teemahaastattelua.

Tapaustutkimus on yksi laadullisen tutkimuksen suuntauksista. Yhteiskuntatieteellisissä tapaustutkimuksissa, kuten tässäkin tapauksessa, tutkitaan tyypillisesti tiettyjä ilmiöitä. Tapaustutkimuksessa nimenomaan tutkittava tapaus tai tapaukset ovat tutkimuksen kannalta

keskeisiä. Tutkimuskysymys, tutkimusasetelma ja aineistojen analyysi perustuvat kaikki tutkittaviin tapauksiin. Tapaustutkimusta suositellaan yleensä käytettäväksi esimerkiksi silloin, kun aiheesta on tehty vain vähän empiiristä tutkimusta tai kysymykset *mitä*, *miten* ja *miksi* ovat keskeisellä sijalla. (Eriksson & Koistinen 2005, 4–5.) Narratiivista journalismia on tutkittu varsinkin Suomessa vielä vähän, joten siksi näen tapaustutkimuksen menetelmien hyödyntämisen tutkimukseni kannalta hyödyllisenä tapana.

Tapaustutkimuksen lisäksi hyödynnän tutkimukseni aineiston hankinnassa teemahaastattelua. Menetelmä pohjautuu Mertonin, Fiskin ja Kendallin kehittämään kohdennettuun haastatteluun (engl. focused interview). Kohdennetulla haastattelulla on seuraavia erityispiirteitä: Tiedetään, että haastateltavat ovat kaikki kokeneet tietyn tilanteen, tässä tapauksessa narratiivisen artikkelin kirjoittamisen. Lisäksi tutkija on selvittänyt alustavalla tasolla ilmiön tärkeitä osia, rakenteita ja prosesseja. Tutkija on siten päätenyt tietynlaisiin oletuksiin, joiden perusteella hän kehittää haastattelulle rungon. Viimeiseksi haastattelun suunnaksi määritellään haastateltavien subjektiiviset kokemukset aiheesta ja tilanteista, jotka tutkija on analysoinut ennakkoon. (1956, 3–4.)

Teemahaastattelu kuitenkin eroaa Mertonin, Fiskin ja Kendallin menetelmästä siten, ettei se edellytä kaikilta haastateltavilta tiettyä yhteistä kokemusta. Teemahaastattelussa lähinnä ajatellaan, että yksilön kokemuksia ja ajatuksia voidaan tulkita yhteisesti menetelmän avulla. Nimensä mukaisesti teemahaastattelu rakentuu tarkasti määriteltyjen, yksittäisten kysymysten sijaan tiettyjen, tutkimuksen kannalta keskeisten teemojen varaan. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.)

Teemahaastattelun voi rinnastaa myös puolistrukturoituun haastatteluun. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten muoto on kaikille haastateltaville sama, mutta haastattelija voi halutessaan vaihdella kysymysten järjestystä. Haastateltavien vastauksia ei myöskään ole sidottu vastausvaihtoehtoihin, vaan he voivat vastata kysymyksiin omin sanoin. Yksinkertaistettuna puolistrukturoidun haastattelun voisi määritellä siten, että jokin haastattelun osa on ennalta lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Teemahaastattelussa ainoastaan teema-alueet ovat kaikille samat ja kysymysten muoto tai jopa itse kysymykset voivat vaihdella. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.)

Pidän teemahaastattelua tutkimukselleni parhaana vaihtoehtona, sillä kuten Hirsjärvi ja Hurme kirjassaan toteavat (2000, 48), ei teemahaastattelu rajoita esimerkiksi haastattelukertojen määrää tai sitä, kuinka pitkälle ja syvälle aiheeseen mennään. Kuitenkin, koska tutkimukseni pohjautuu

myös aineiston analysointiin, ei tutkimukseni ole täysin tyylipuhdas teemahaastattelu. Tutkimusmenetelmänä sovelletaankin teemahaastattelun ja tapaustutkimuksen yhdistelmää. Tämä on mielestäni varsin perusteltua, sillä siten koen pystyväni välittämään aiheesta mahdollisimman tarkan kuvan. Ilman tapaustutkimusaineistoa esimerkkitapauksiin viittaaminen teemahaastattelussa voisi olla lukijan kannalta sekavaa ja toisaalta teemojen ymmärtäminen vaikeaa täysin ilman esimerkkitapauksia.

Tutkimuksen teemahaastattelut (liite 1) toteutettiin Skypellä tai puhelimitse. Nauhoitin haastattelut ja litteroin ne jälkikäteen. Pysin rajoittamaan haastattelun keston maksimissaan tuntiin, jottei litterointiin menisi kohtuuttoman paljon aikaa.

4.2 Artikkelien esittely

Valitsin tutkimukseeni kolme artikkelia kolmelta suomalaiselta journalistilta. Kuten jo aiemmin totesin, on narratiivinen journalismi Suomessa melko uusi ilmiö ja sen vuoksi narratiivisen journalismin kenttä Suomessa vielä suhteellisen kapea. Tutkimusaineiston valitseminen oli siksi kohtalaisen helppoa, koska pystyin saman tien rajaamaan pois suuren osan suomalaisia medioita. Vaikka narratiivista journalismia näkee enenevässä määrin myös uutismedioissa ja uutisteksteissä, halusin tutkimuksessani keskittyä nimenomaan pääsääntöisesti pelkästään pitkiä, narratiivisia artikkeleita tuottaviin medioihin.

Tutkimuksen kolme esimerkkiartikkelia ovat peräisin Long Playsta, Helsingin Sanomien Kuukausiliitteestä sekä Raymondista. Long Play on vuonna 2013 perustettu digitaalinen julkaisu, jonka jutut ovat ”pidempiä kuin lehtiartikkelit, mutta lyhyempiä kuin kirjat”. (Long Play 2018, viitattu 15.1.2018.) Long Play profiloituu juttunsa tutkivaan journalismiin, laajoihin reportaaseihin, henkilökuviin, esseisiin ja muihin pitkiin juttuihin. Long Play on oman määritelmänsä mukaan perustettu paikkaamaan perinteiseen mediaan syntyneitä aukkoja, joita säästötoimenpiteet ovat tutkivien ryhmien resursseihin ja pitkien juttujen julkaisuun luoneet. (Sama.)

Helsingin Sanomien Kuukausiliite tunnetaan Suomessa pitkistä, laadukkaista ja hyvin taustoitetuista jutuistaan. Liite on ilmestynyt vuodesta 1983 saakka ja se tavoittaa kuukausittain liki 900 000 printtilukijaa. (Sanoma 2018, viitattu 15.1.2018.)

Raymond on Veikkauksen tuottama julkaisu, joka ilmestyy painettuna lehtenä neljä kertaa vuodessa sekä verkossa ympäri vuoden. Aiemmin Raymond oli osa Raha-automaattiyhdistystä (RAY), mutta on sittemmin siirtynyt Veikkauksen omistukseen. Raymond julkaisee pitkiä juttuja, joiden taustalta löytyy suomalaisia eturivin toimittajia. Vaikka kyse on asiakaslehdessä, kuuluu Raymond kuitenkin esimerkiksi Julkisen sanan neuvostoon, joten pidin sitä sopivana julkaisualustana tutkimukseeni valikoituneelle esimerkkiartikkelille. (Julkisen sanan neuvosto, viitattu 12.1.2018.)

Tutkimukseni kannalta pidän kuitenkin artikkelin kirjoittanutta toimittajaa itse julkaisualustaa tärkeämpänä. Seuraavaksi esittelenkin sekä tutkimukseeni valikoituneet toimittajat että tutkimukseen kuuluvat esimerkkiartikkelit. Artikkelien analysoinnissa käytän apunani luvusta 3.3 löytyviä Mats Ekströmin määrittelemiä tarinan tunnusmerkkejä.

4.2.1 *Katoaminen* kertoo isoäidin ja lapsenlapsen kautta, mitä muistin menettäminen tarkoittaa minuudelle (Anu Silfverberg, Long Play)

Anu Silfverberg on suomalainen toimittaja, kirjailija ja kirjallisuuskouluttaja. Hän oli aiemmin Long Play -lehden toinen päätoimittaja ja nykyään hän työskentelee samaisessa lehdessä täyspäiväisenä työntekijänä. Ennen Long Playn perustamista Silfverberg on työskennellyt Helsingin Sanomissa ja freelancerina. Vuonna 2012 Silfverberg voitti Bonnierin journalistipalkinnon yhdessä Hanna Nikkasen kanssa artikkelista *Uskomaton murhenäytelmä*, joka paljasti koulukiusatun tytön itsemurhasta kertoneen Enkeli-Elisan tarinan seipiteelliseksi.

Valitsin Silfverbergiltä analysoitavakseni vuonna 2014 Long Playssa julkaistun artikkelin *Katoaminen*. Aluksi ehdotin analysoitavaksi lokakuussa 2017 ilmestynyttä *Rajaseutua*, mutta Silfverbergin omasta ehdotuksesta päädyin lopulta *Katoamiseen*. Vaikka sen julkaisusta on ehtinyt kulua jo useampi vuosi, oli aihe Silfverbergille sen verran henkilökohtainen, että juttuprosessi oli hänellä yhä varsin hyvin mielessä.

Katoaminen käsittelee muistisairautta osana ihmisen identiteettiä. Keskeinen kysymys, johon Silfverberg jutussa etsi vastausta oli, mitä muistin menettäminen tarkoittaa minuudelle. Onko muistisairas ihminen vielä täällä? Punaisena lankana toimivat Silfverbergin omat kokemukset hänen isoäitinsä sairastumisesta Alzheimerin tautiin.

Mats Ekströmin määrittelemien tarinan tunnusmerkkien mukaisesti myös *Katoamisessa* on havaittavissa tietty järjestys, jossa asiat esitetään. Tarina etenee kronologisesti läpi jutun alkaen mummon sairastumisen ensimerkeistä ja päättyen Silfverbergin pohdintoihin mummon kuoleman jälkeen. Tämän tarinan vierellä ja lomassa kulkee kaksi sivujuontaa: hollantilainen hoitokoti, jota Silfverberg kuvaa jutussaan ”ihmiskunnan tulevaisuudeksi”, sekä Alzheimerin tautiin sairastunut Jouni Rasi, joka osaa kertoa Silfverbergille, miltä sairastuminen tuntuu. Nämä kaksi tarinaa kulkevat omalta osaltaan myös melko kronologisesti eteenpäin: alussa esitetään kysymys, johon pikkuhiljaa tarinan edetessä löydetään vastaus.

Tarinassa on kaksi keskeistä hahmoa: isoäiti ja Silfverberg itse. Kolmas selkeä päähenkilö on Jouni Rasi. Lisäksi jutussa tavataan lukuisia sivuhahmoja, kuten hollantilaisen hoitokodin johtaja, Silfverbergin äiti, tiettävästi maailman ensimmäinen Alzheimer-potilas Auguste Deter sekä Silfverbergin puoliso. Silfverbergin ja isoäidin roolisuhde on paitsi lapsenlapsi–isoäiti, myös auttaja–autettava. Roolit korostuvat erityisesti, koska suhteen alkuvaiheen auttajan ja autettavan roolit ovat kääntyneet ylösalaisin: nyt isoäiti on lapsi, jota Silfverberg auttaa. Henkilöhahmoista muodostuvat myös tarinan eri tasot: mitä muutoksia sairaus aiheuttaa aivoihin, mitä se tarkoittaa minuudelle, ketä sairaus oikeastaan eniten koskettaa. Ohessa Silfverberg kertoo myös sairauteen liittyvästä tieteestä sekä esittää hypoteeseja meitä mahdollisesti odottavasta tulevaisuudesta. Jutun ydinajatus sisältyy tarinan ratkaisuun ja lopetukseen; muistisairauden edetessä ihminen väistämättä muuttuu. Olennainen kysymys siinä vaiheessa kuuluukin: hyväksyttekö minut, vaikka muutun?

Valitsin analysoitavakseni tämän jutun, koska siihen liittyi paljon kiinnostavia seikkoja. Minua kiinnosti muun muassa, kuinka luotettavana omia, usean vuoden takaisia muistoja voi pitää. *Katoaminen* on myös hyvin henkilökohtainen tarina, joten minua kiinnosti kuulla Silfverbergin ajatuksia minä-muotoisesta narratiivista yhtenä jutun päähenkilöistä. Lisäksi Silfverbergin tapa käyttää sitaatteja vaikutti kiehtovalta, sillä perinteisten, informaatiota välittävien suorien lainausten sijaan jutun sitaatit toimittavat kaunokirjallisuudesta tutun dialogin virkaa.

4.2.2 **Veto on vuoden mittainen juttusarja alkoholistin paranemisprosessista (Ilkka Pernu, Raymond)**

Toisena artikkelina valitsin analysoitavakseni Ilkka Pernun kirjoittaman *Vedon*. Pernu on freelancertoimittaja, joka kirjoittaa pitkiä artikkeleita muun muassa erilaisille aikakauslehdille ja Long Playlle. Pernu kuuluu Hitaan journalismin yhdistykseen ja on yksi Long Playn perustajajäsenistä.

Raymondissa kesäkuussa 2017 julkaistu *Veto* kertoo Samuli Vesalaisen, entisen alkoholistin, tarinan. Jutun ingressi on oppikirjamainen esimerkki tarinallisesta journalismista. Siinä Pernu pohjustaa, kuinka päähenkilö kamppaili vuosien ajan alkoholiongelman, univaikeuksien ja peliriippuvuuden kanssa – kunnes yksi veto korjasi kaiken. Juuri osoitus päähenkilön muutoksesta tekee ingressistä oivallisen. Myös jutun alku jatkaa samaa linjaa. Pernu luo ensin kuvaa helsinkiläisellä kasinolla istuvasta hermostuneesta miehestä, joka juomalasi edessään odottaa pelin alkua. Pian kuitenkin selviää, että lasissa on alkoholin sijaan Coca-Colaa eikä mies itseasiassa olekaan niin hermostunut. Lähes kaiken menettänyt mies onkin takaisin pelissä.

Veto muodostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osa on rakenteeltaan alun nykyhetken kuvausta lukuun ottamatta kronologinen kertomus Samulin menneisyydestä. Toisessa osassa palataan takaisin nykyhetkeen ja myös toimittajan ääntä kuullaan minä-muodossa, kun tämä kertoo juttuprosessista. Lisäksi juttuun kuuluu kainaloteksti, jossa Samulin tarina sidotaan laajempaan viitekehykseen: minkä verran Suomessa yleisesti ottaen on rahapeliongelmaisia, mistä ongelmat johtuvat ja miten ongelmasta voi päästä irti. Jutun lopusta löytyy myös maininta Veikkauksen rahoittamasta peluuri.fi-palvelusta.

Henkilöhahmoja tarinassa on kaksi: päähenkilö Samuli sekä tämän ystävä Jari Saviaho, jonka kanssa Samuli löi elämää mullistavan vedon. Heidän roolisuhteensa on Anu Silfverbergin ja isoäidin tapaan auttaja–autettava. Saviaho huolestuu ystävänsä alkoholinkäytöstä ja ryhtyy auttamaan tätä vedonlyönnillä. Tarinan tärkein ydinajatus löytyy alkoholinkäytön lopettamisen taustalta. Ilkka Pernun mukaan yksi tärkeimpiä pointteja, joita hän halusi jutulla tuoda esiin, oli se, kuinka paljon ihminen voi vuodessa muuttua. Artikkelin ensimmäisessä osassa keskitytään haastateltavan taustoihin eli siihen, miksi hän joi ja mitkä olivat taustalla vaikuttavat syyt. Toisessa osassa puolestaan paneudutaan nimenomaan paranemisprosessiin. Jälkimmäisessä osassa korostuu myös haastateltavan paranemisprosessi:

Tapasin Samuli Vesalaisen ensimmäisen kerran helmikuussa 2016 hänen kotonaan Hyvinkäällä Vieremän kaupunginosassa. Kerrostaloyksiön ovella vastassa oli ujo mies, jonka kättely oli kaikkea muuta kuin jämäkkä. - - Tapaan Samulin uudestaan vuoden päästä ensimmäisestä tapaamisesta, helmikuussa 2017. Nyt hänen kättelynsä on aiempaa jämäkämpi. Muutenkin olemuksesta on karissut kaikki arkuus. Hän katsoo silmiin ja istuu ryhdikkäänä. (Pernu 2017, viitattu 12.1.2018.)

Valitsin analysoitavakseni juuri *Vedon*, koska minua kiinnosti erityisesti se, kuinka luotettavana haastateltavien sanomisia voi pitää, jos ja kun he ovat tapahtumahetkellä olleet voimakkaasti alkoholin vaikutuksen alaisena. Myös juttuun käytetty aika tuntui poikkeuksellisen pitkältä, joten minua kiinnosti päästä kurkistamaan prosessin kulissemiin.

4.2.3 Kohtalona Annapurna on tarina äidistä, joka matkasi Nepaliin jättämään viimeiset hyvästit pojalleen (Tommi Nieminen, HS Kuukausiliite)

Kolmannen artikkelin valitsin puhtaasti artikkelin itsensä perusteella. Muistin Helsingin Sanomien toukokuuisessa Kuukausiliitteessä ilmestyneen *Kohtalona Annapurna* -jutun aivan yllättäen, kun mietin tutkimukselleni kolmatta haastateltavaa. Jutussa oli monia minua kiinnostavia Aspekteja, sillä sen lisäksi, että se oli hyvin kirjoitettu, oli jutussa selvästi jouduttu etsimään oikeaa tietoa epäselvien olosuhteiden vuoksi. Oman haasteensa toi muun muassa se, että vaikka retkikuntaan kuului useita jäseniä, olivat heidän muistikuvansa hataria.

Irmak uskoo, että Samuli putosi. - - Mutta hänkään ei ole aivan varma. Myös hän taisi olla aika sumussa, kun ryhmä taisteli yli seitsemässä kilometrissä. - - Dejanovic taas kertoo alkaneensa nähdä harhoja: "Taisteloin elonjäämisestä. Siinä kaikki, mitä pystyn rehellisesti sanottuna muistamaan." - - Oli lähellä, ettei koko 13-henkinen retkikunta kuollut. Kun elonjääneet raahautuivat perusleiriin seuraavana päivänä, he olivat Phil Cramptonin mukaan "kuin kuolleita". (Nieminen 2017, viitattu 12.1.2018.)

Jutun kirjoittanut Tommi Nieminen on työskennellyt toimittajana omien sanojensa mukaan "vajaat parikymmentä vuotta". Näistä 12 vuotta hän on työskennellyt Helsingin Sanomilla vakituisena toimittajana. Tällä hetkellä Nieminen työskentelee Helsingin Sanomien feature-osastolla eli keskittyä työssään pidempiin, narratiivisiin juttuihin.

Kohtalona Annapurna kertoo pääasiassa kahden ihmisen tarinaa. Yhtäältä kyse on Himalajan Annapurna-vuoren rinteelle kaksi vuotta sitten kuolleen Samuli Mansikan ja toisaalta hänen äitinsä tarinasta. Kuukausiliitteen jutussa Samulin äiti matkustaa Nepaliin jättämään viimeiset hyvästit

lapselleen kaksi vuotta tämän kuoleman jälkeen. Samalla juttu kertoo suuremmasta kehyksestä, vuorikiipeilijöiden maailmasta.

Artikkeli alkaa takaumalla maaliskuuhun 2015, tuohon kohtalokkaaseen päivään, jolloin Samuli Mansikka menehtyi. Välissä Nieminen kertoo Annapurnan historiasta, jotta lukija ymmärtää paremmin, minkälaisesta vuoresta oikeastaan on kyse. Jutun ensimmäinen klimaksi löytyy melko alusta, kun retkikunta on palaamassa vuorenhuipulta eksyneenä ja kylmissään. He asettuvat rinteeseen lepäämään, kunnes ”[s]itten Samuli nousi sanaakaan sanomatta ja lähti yksi liikkeelle”. Koska alussa on paljastettu, että Mansikka tulee kuolemaan rinteelle, on lukija tässä vaiheessa heti tietoinen, mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan. Juttu ei kuitenkaan jatku kronologisesti eteenpäin, vaan siirtyy ensimmäistä kertaa Mansikan äitiin, joka aloittaa matkansa kohti Nepalia. Pikkuhiljaa Nieminen tuo mukaan myös uusia henkilöitä, kuten retkikuntaan kuuluneita kiipeilijöitä ja Mansikan ystäviä. Tarinan varsinainen klimaksi rakentuu pikkuhiljaa pienillä yksityiskohdilla. Nieminen kertoo esimerkiksi, kuinka ilman happipitoisuus vuorella vähenee, mitä korkeammalle noustaan. Kahdeksassa kilometrissä ”vahvimmatkin kiipeilijät selviytyvät vain joitakin vuorokausia”. ”Sieltä on päästävä nopeasti pois. Muuten kuolee”, Nieminen kirjoittaa.

Artikkelin tarkoituksena on selvittää, mitä tuona kohtalokkaana yönä tapahtui. Nieminen haastattelee useita henkilöitä, joiden avulla mysteeri alkaa pikkuhiljaa selvitä. Nieminen kertoo prosessista hyvin avoimesti ja lukijalle saa tietää muun muassa, miten Nieminen sai yhteyden haastateltaviin. Artikkelin tarkoitukseen liittyvät myös sen sisältämät useat eri tasot. Artikkelisi kertoo paitsi yksilöiden tarinaa, myös laajempaa kehystä siitä, millainen vuorikiipeilijöiden maailma Himalajalla on, millaiset säännöt sitä määrittävät ja millaiset moraalikoodit vuorikiipeilijöiden yhteisöllä on.

5 TULOKSET

Tutkimukseni tulososiossa keskityn teemahaastattelujen materiaaliin. Esimerkkiartikkelit toimivat tässä vaiheessa tausta-aineistona, johon haastateltavien oli haastatteluissa helppo viitata. Haastatteluista nousi esiin kolme teemaa: narratiivista journalismia rajoittavat tekijät, sen vaaranpaikat sekä minä-kertojan rooli narratiivisissa artikkeleissa. Lisäksi pyysin haastateltavia pohtimaan narratiivista journalismia käsitteenä.

5.1 Narratiivinen journalismi käsitteenä

Määrittelin narratiivisen journalismin käsitteen jo tietoperustassa, mutta koska englanninkieliselle käsitteelle *literary journalism* ei ole olemassa virallista suomenkielistä käännöstä, halusin alkuun kuulla, millä termillä haastateltavat itse genreen viittaavat. Kävi ilmi, että kollegoiden ja toimeksiantajien kanssa kaikki puhuvat lähinnä *jutuista* tai *pitkistä jutuista*. Sen sijaan journalismia tuntemattomien keskustelukumppaneiden kanssa termiä joutuu avaamaan hieman enemmän.

Kun käy kouluttamassa niin puhuu narratiivisesta journalismista, koska ihmiset tuntuvat ymmärtävän sen samalla tavalla ja se nyt on termi, jolla tarkoitetaan tiettyä genreä. Itse puhun vain jutuista. Myös pitkistä jutuista, joka sinänsä jo kertoo mistä on kyse. Harvoin uutisjuttu on 60 000 merkkiä pitkä. Toki näissäkin voi olla sisällä uutisia tai skuppeja, mutta genreltään ne eivät ole uutisia. Kaikkea muuta ne sitten voivatkin olla. (Anu Silfverberg.)

Puhun yleensä pitkistä feature-jutuista. Se tarinallisuus ei ole enää sellainen mistä puhun, että tekisin tarinallista journalismia. Se sana on vähän kokenut inflaation ja tavallaan se on jo niin luonteva tapa mulle. Juttujen tekemisessä en enää käytä sitä ja keille juttuja teen, tuntee jo mun tyylin eikä siksi vaadikaan lokeroitua. (Ilkka Pernu.)

Termi vaihtelee sen mukaan, kuinka paljon oletan keskustelukumppanin tuntevan alan termejä. Kollegoille puhun pitkistä featurejutuista, monelle muulle esimerkiksi pitkistä tarinankerronnallisista jutuista tai pitkistä tutkivista jutuista, genrestä riippuen. (Tommi Nieminen.)

Tarinallisuutta näkee nykyään paljon esimerkiksi uutisteksteissä, joten halusin myös kuulla, miten haastateltavat itse käsitteen määrittelisivät ja minkälaisia keinoja he kokevat narratiiviseen journalismiin sisältyvän. Kaikki haastateltavat näkevät tarinallisuuden ensisijaisesti keinona tehdä tekstistä lukijan kannalta houkuttelevampi. Lukijan mielenkiinnon ylläpitäminen pitkissä jutuissa olisi haastateltavien mukaan haastavaa ilman tarinallisia elementtejä.

Määrittelin narratiivisen journalismin yksinkertaisesti niin, että yritetään pukea asioita kerronnalliseen muotoon, ei sen takia että tarina olisi itseisarvo sinällään, vaan sen takia, että se olisi houkuttelevampaa lukijalle. Se voi olla esimerkiksi hyvin henkilökohtainen, ensimmäisessä persoonassa kerrottu, omakohtainen kokemus, jossa sä vaan purat jotain mitä olet itse kokenut ja nähnyt. Sitten se voi olla hyvin monimutkainen tutkiva juttu, niin kuin vaikkapa tämä Kohtalona Annapurna. (Tommi Nieminen.)

Lähinnä tarinankerronnan keinot on mulle sitä, että juttu on luettava, kiinnostava ja koukuttava. - - Tarinallinen journalismi on tavallaan niin kiinteä osa ylipäänsä sitä, että pitkiä juttuja jaksaa lukea. Tarinan kertominen on niin oleellinen osa sitä, että juttu on kiinnostava, eli se ei ole mitenkään päälle liimattu osa. (Ilkka Pernu.)

Journalismia tai nonfiktiota joka käyttää kaunokirjallisuuden keinoja. Ja kun mä sanon kaunokirjallisuuden keinoja, niin en tarkoita, että aina on joku hillitön tarina siellä, vaan ne keinot voi olla yksittäisiä kerronnan keinoja, jotka tekevät tekstistä vetävämpää. Koska mitä pidempi teksti, sitä enemmän tarvitaan keinoja jotka houkuttelevat ja vetävät lukijaa, pitävät sitä mukana. (Anu Silfverberg.)

Tarinallisuuden keinot ovat haastateltavien mukaan pitkälti fiktiosta tuttuja. Silfverbergin mukaan keinot voivat olla esimerkiksi hiottua kieltä, kertojan tai päähenkilön olemassaoloa, havaintoja ja konkretiaa sekä aistihavaintoja ja kohtauksia. Sitaattien merkitys puolestaan narratiivisessa journalismissa on lähempänä kaunokirjallisuuden dialogia kuin tiedonvälitystä.

Eikä se tietenkään tarkoita, että kaikki nämä on aina jutussa läsnä tai että se juttu on aina tarina, jossa on pakko olla joku päähenkilö, joka sankarin asemassa kokee jonkun asian. Ne on tavallaan pieniä lausetason juttuja, joiden tehtävänä on, että lukija jatkaa eteenpäin. (Anu Silfverberg.)

Ilkka Pernu näkee narratiivisen journalismin tehokeinoilla ja fiktiokirjoittamisella paljon yhteneväisyyksiä. Käsikirjoittajat ja fiktiokirjoittajat hyödyntävät teksteissä esimerkiksi tarinankerronnan konventioita eli näkökulmia, hidastuksia, nopeutuksia ja cliffhangereita eli yllättäviä käänteitä. Lisäksi Pernu listaa keinoihin Silfverbergin tapaan myös päähenkilön. Tärkeimpänä asiana Pernu pitää sitä, että tarina etenee jutun myötä jonnekin.

Henkilön ei tarvitse muuttua, se on vähän valheellista ajatella, että päähenkilön pitäisi muuttua, mutta henkilön on oltava jutun alussa ja lopussa eri tilanteissa. Hän on ehkä oppinut jotain tai käynyt läpi jonkinlaisia konflikteja ja hän on lopussa käynyt läpi jonkinlaisen emotionaalisen prosessin. (Ilkka Pernu.)

Tommi Niemisen mukaan tarinallisuus auttaa lukijaa myös omaksumaan itsessään hankalia tai etäisiä yhteiskunnallisia asioita. Hän nostaa esimerkiksi sote-päätökset, jotka ovat hänen mukaansa monelle suomalaiselle etäinen ja vaikeasti ymmärrettävä asia.

Jos sen sote-sotkun kertoo hyvin konkreettisena tarinana siitä, että miten se vaikkapa vaikuttaa johonkin rovaniemeläiseen tai vantaalaiseen tai iisalmelaiseen perheeseen tai johonkin yhteisen ihmiseen. - - Niin se vaikea ja kummallinen ja vaikeasti hahmotettava asia voi tulla lukijalle ihan eri lailla ymmärrettäväksi ja myös eri tavalla kiinnostavaksi. Ehkä tuo on se narratiivisen journalismin oleellinen pointti. (Tommi Nieminen.)

Pitkiä, tarinallisia juttuja tehdessä juttuprosessi osoittautui usein pitkäksi. Varsinkin hektiseen uutistyyöhön verrattuna pitkiin juttuihin käytetään paljon aikaa, jopa kuukausia. Esimerkkiartikkeleista Ilkka Pernun *Veto* syntyi työmäärällisesti nopeimmin, muutamassa viikossa. Kokonaisuudessaan artikkelin ideasta julkaisuun kului yli vuosi johtuen siitä, että Pernu halusi seurata päähenkilön matkaa pidemmän aikaa. Hän kokee, ettei *Veto* ollut juttuna kovin työläs, joten se myös syntyi nopeammin.

En suinkaan käyttänyt koko vuotta jutun parissa. Tein muutakin sinä aikana. 2016 alkuvuodesta tapasin ekaa kertaa päähenkilön. - - Ehkä noin viikon verran työtä, tein ekat haastattelut ja selvittelin asiaa. Sitten pitkin matkaa silloin tällöin juttelin hänen, tämän päähenkilön, kanssa. Isoin työ oli sitten loppuvaiheessa ennen julkaisua, kun kirjoitin juttua, meni pari viikkoa ehkä yhteensä. (Ilkka Pernu.)

Tommi Nieminen käytti *Kohtalona Annapurna* -jutun tekemiseen lähes neljä kuukautta, mikä oli hänen mukaansa normaalia pidempi aika. Pernun tapaan Nieminenkään ei tosin käyttänyt koko aikaa pelkästään kyseisen jutun tekemiseen, vaan prosessiin kuului myös paljon odottelua.

Yleensä isompia juttuja teen kahdesta viikosta kahteen kuukauteen. Kyllä tämä oli normaalia pidempi. Tietenkin enhän mä kolmea–neljää kuukautta tehnyt vain tätä juttua, kun siinä oli niin paljon semmoista, että ei tapahtunut mitään, että vain odotettiin, että se Nepalilainen matka alkaa. Tein sitten paljon muita juttuja siinä välissä. Kaikkinensa tuon jutun syntyaika oli se melkein neljä kuukautta. (Tommi Nieminen.)

Anu Silfverbergin työprosessi *Katoamisessa* oli niin ikään tavanomaista pidempi. Hän teki juttua aluksi muun työn ohessa muutaman kuukauden. Hänellä oli käytössään Jokesin (Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö) apuraha, joten aikaa oli sekä jutun työstämiselle että jopa näkökulman vaihtamiselle. Silfverbergin mukaan *Katoamisen* kaltaiselle, useamman kymmenen tuhannen merkin jutulle kuukausi on niin sanotusti normaali työskentelyaika. Se ei kuitenkaan tarkoita, että koko kuukausi kannattaisi käyttää yksinomaan tietyn jutun tekemiseen.

Jutuissa, jotka on noin pitkiä, on jossain vaiheessa sellainen vaihe, että se juttu ei oikein etene omilla loogisilla menetelmillä. - - Sen takia on parempi, että se kuukausi venytetään vaikkapa kolmen neljän kuukauden ajalle, että tekee välillä muutakin. Muuten menee aivot

helposti sellaiseen tiltiin että makaa kotona sikiöasennossa että ei tule mitään [nauraa].
(Anu Silfverberg.)

Yhteenvedona voisi siis ajatella, että tarinamuotoon kirjoitetusta journalismista käytettävä termi vaihtelee keskustelukumppanin mukaan. Artikkeleissa tarinallisuus toimittaa ennen kaikkea tyylikeinon virkaa. Tyylikeinot puolestaan auttavat pitämään lukijan mielenkiintoa yllä sekä helpottavat jutun ymmärrettävyyttä. Jutun tarinassa tärkeintä on, että se etenee loppua kohden jonnekin. Lisäksi narratiivisen journalismin juttuprosessi on uutistyöhön verrattuna pidempi.

5.2 Narratiivista journalismia rajoittavat tekijät

Yksi tutkimukseni keskeisimpiä kysymyksiä oli selvittää, millaisia rajoittavia tekijöitä narratiivisen journalismin parissa työskentelevät genressä näkevät. Haastattelumateriaaleista nousi esiin kolme selkeää teemaa: totuus, sitaatin paikka ja faktantarkistus.

5.2.1 Kaiken pitää olla totta

Jokainen haastateltava nosti tärkeimmäksi narratiivista journalismia rajoittavaksi tekijäksi totuudessa pysymisen eli sen, ettei mitään saa keksiä. Tommi Nieminen vertasi narratiivista journalismia tässä tapauksessa uutisjournalismiin ja totesi molempia määrittävän yhtä tiukat journalismin totuudellisuuden kriteerit.

Oleellinen asia on aina se, että journalismi on aina journalismia. Eli vaikka kerrotaan narratiivisesti, tarinallisesti asioita, niin selvä asia on se, että yhtään mitään ei saa keksiä omasta päästä, yhtään mitään ei saa tulkita yli, yhtään mitään ei saa lisätä mitä ei ole oikeasti olemassa. (Tommi Nieminen.)

Tommi Niemisen tapaan Anu Silfverberg pitää totuutta narratiivisen journalismin suurimpana rajoittavana tekijänä. Hänen mukaansa todellisuus onkin usein narratiivista journalismia eniten kahlitseva seikka. Myös Ilkka Pernu pitää tärkeimpänä lähtökohtana sitä, että journalismia tehdessä kerrotaan aina ainoastaan tosiasioita. Tarinallisuus onkin hänen mukaansa ainoastaan keino kertoa asioita. Toisaalta Nieminen muistuttaa, että vaikka totuutta ei sovi lähteä venyttämään, on pieni spekulatio kuitenkin toisinaan välttämätöntä. Esimerkiksi *Kohtalona Annapurna* -artikkeliin liittyi Niemisen mukaan paljon epäselvyyksiä, joita oli liki mahdoton osoittaa todeksi. Lisäksi hän joutui aiheen herkkyyden vuoksi olemaan varuillaan sen kanssa, mitä voi sanoa.

Kun on epäselvä kuolemantapaus ja siitä tekee journalismia, pitää olla hirveän varuillaan sen kanssa, mitä voi sanoa ja mitä ei voi sanoa. Eli ei kannata hirveästi alkaa spekuloidaan. Kannattaa pysyä niissä asioissa mitä voi varmuudella sanoa. Toki tämän tyyppisissä jutuissa pitää pikkuisen spekuloida, koska on niin paljon asioita, joita ei voi sataprosenttisella varmuudella kertoa. Pitää tavallaan olettaa, että on tiettyjä todennäköisiä vaihtoehtoja. (Tommi Nieminen.)

Nieminen korostaakin avoimuuden merkitystä juttua kirjoittaessa. Toisinaan eteen voi tulla tilanteita, joissa toimittajalla on kaksi vastakkaista väitettä, mutta ei täyttä varmuutta kummankaan paikkansapitävyydestä. Sellaisessa tilanteessa toimittajan kannattaa Niemisen mukaan kertoa jutussa molemmat väitteet ja myöntää rehellisesti, ettei väitteiden todenmukaisuudesta voi ainakaan vielä olla varma. Hänen mukaansa toimittajan täytyy olla rehellinen myös silloin, mikäli ei pysty faktantarkistuksen haastavuuden vuoksi sanomaan jutussa kaikkea – ja toisaalta myöntää sen vuorostaan suoraan.

Anu Silfverberg on kohdannut työssään tilanteita, joissa epävarmuus asioiden paikkansapitävyydestä on aiheuttanut haasteita. Hän kertoo esimerkin tilanteesta, jossa yksi Long Playn toimittajista oli kirjoittamassa juttua sukunsa historiasta. Toimittaja olisi halunnut kirjoittaa tarinan tietyn päivän ympärille, mutta tarkkaa tietoa kyseisen päivän kulusta ei ollut olemassa.

Sitten ollaan, että mitäs tehdään? Sukututkimuksesta ei löydy tarkkaa tietoa. Tiedetään suurin piirtein mitä on tapahtunut milloinkin, mutta ei mitään sellaista, että hän piileskeli Liisankatu 17 kellarissa. Pitää ratkaista se jotenkin muuten - - kerrotaan sen viiteryhmän tarinaa: Tämänkaltainen mies, joka sisällissodan syttymisen aikaan piileskeli Helsingissä kellareissa. Sitä kautta lähdetään tekemään. Alkuperäinen toive olisi tietenkin, että olisi se kaikki mahdollinen materiaali ja todellisuus olisi vielä noudattanut semmoista kivaa draaman kaarta [nauraa]. Sitten voisi vain laittaa sen semmoisenaan. (Anu Silfverberg.)

Toimittaja joutuukin toisinaan taipumaan totuuden edessä ja keksimään asian ilmaisulle muita keinoja. Kyky erottaa, milloin spekulatio on tarpeen ja milloin asia kannattaa suosiolla kertoa esimerkiksi viiteryhmän kautta, syntyy työkokemuksen myötä.

5.2.2 Sitaattia ei saa sijoittaa toiseen kontekstiin

Narratiivisen journalismin rajoja etsittäessä yksi kiinnostavimmista aspekteista liittyy mielestäni toimittajan etiikkaan. Siksi halusinkin kysyä haastateltaviltani, kuinka paljon juttua voi tarinallistaa ilman, että faktojen paikkansapitävyys kärsii ja missä vaiheessa heidän oman etiikkansa rajat

tulevat vastaan. Kaikkien haastateltavien mukaan eniten haasteita ja houkutusia liittyy sitaattien paikkaan. Kaikki haastateltavat myöntävät toisinaan toivovansa joidenkin tapahtumien tai sitaattien tapahtuneen tarinankerronnan kannalta jossain toisessa tilanteessa.

[Kollega] on sanonut tosi hyvin. Musta se liittyi tällaiseen keskusteluun, kun olin tehnyt monta haastattelua, mutta sitten piti kirjoittaa joku kohta, jossa haastateltava puhui jotain asiaa, ja sitten sen kohdan hänille halusin ottaa haastattelua, joka oli toisesta tilanteesta. - - Siinä ei ollut mitään, että se olisi muuttanut puhumisen sisältöä, se tuli siihen toiseen aikaan ja paikkaan. [Kollega] sanoi jotenkin niin, että lukijaa ei saa raskauttaa tai kiusata turhilla tiedoilla. Että siinä yhtäkkiä hän sanookin jonkun toisen sitaatin jossain toisessa tilassa. (Anu Silfverberg.)

Tommi Nieminen jatkaa pohdintaa nostamalla esiin kiinnostavan aspektin lukijan ymmärryksen helpottamisesta. Jutun kirjoittaminen tuntuukin olevan jatkuvaa tasapainottelua sen suhteen, mitä voi sanoa ja millä tapaa – ja missä vaiheessa totuuden rajat venyvät liikaa?

Aika usein joutuu toteamaan, että en voi laittaa sitä sen sitaattia tähän, koska silloin väitän, että se ihminen sanoi sen asian tässä tilanteessa, tässä paikassa, tässä ajassa, vaikka hän sano sen oikeasti ihan toisessa tilanteessa, toisessa kontekstissa. Silloin pitää todeta, että vaikka tämä saattaisi lukijaakin helpottaa ymmärtämään tämän tarinan, niin silti se pitää tehdä toisella tapaa. Muuten alat muokkaamaan todellisuutta liian voimakkaasti. (Tommi Nieminen.)

Kuitenkin, mikäli yhden ihmisen kanssa tehdään useita haastatteluja, on Silfverbergin mukaan lähtökohtaisesti sallittua sisällyttää juttuun sitaatti puhelinhaastattelusta juttuun niin, että läsnä onkin alkuperäinen haastattelutilanne eikä myöhemmin tehty puhelinhaastattelu. Toisinaan taas on hänen mukaansa olennaista kertoa lukijalle se, että haastateltava soitti jälkepäin ja halusi lisätä jotain. Tiettyä sääntöä tilanteelle on vaikea luoda, vaan Silfverbergin mukaan oikean toimintatavan oppii kyllä tunnistamaan.

Jos on olennaista, että ihminen ei ole sanonut sitä siinä tilanteessa vaan on tullut toisiin aatoksiin, ja kysymysasetteluni on vaikkapa puhelinkeskustelussa ajanut hänet sanomaan jotain mikä oli eri kuin siinä tilanteessa. - - Sen vain tunnistaa sitten, tulee semmoinen, että eihän tämä nyt ihan näin mennyt. (Anu Silfverberg.)

Silfverbergin mukaan sitaattien merkitys tarinallisessa journalismissa ei ole ensisijaisesti tiedonjakelua vaan lähempänä kaunokirjallisuuden dialogia. Katoamisessa on yksi kohtaus, jossa vastikään uuteen asuntoon muuttanut Silfverberg odottaa isoäitiään vierailulle. Isoäiti on liki puoli tuntia myöhässä, kun Silfverberg huomaa ikkunasta tämän seisovan ulkona ja rientää

hätäntyneenä kadulle. Kaksikko käy hämmentävän keskustelun, jonka aikana selviää isoäidin unohtaneen kotiinsa sekä lapsenlapsensa uuden osoitteen että matkapuhelimensa. Artikkelissa keskustelu on kirjoitettu dialogin omaiseen muotoon lyhyinä repliikkeinä.

Tuossa vaiheessa mä ajattelin, että lukija tavallaan ymmärtää, että mihin se perustuu, että siellä ei ole toisia todistajia eikä mulla ole nauhuria mukana kun mä sinne juoksen, mutta se sisältö siinä sinänsä on ollut tuo. - - Kun sitaatti ei ole pääasiallisesti tiedonvälityksen keino, tai on sitäkin, mutta tarkoitan siis, että sen rooli on sama kuin dialogilla fiktiossa. Tuo vuoropuhelu kuvastaa tavallaan näiden kahden henkilön tilannetta: toisella on hätä, mutta toisaalta siinä on semmoinen valta-asetelma, että se toinen on puolustuskannalla ja päätyy vastaamaan asioista sillä tavalla niin kuin puolustusasemissa. (Anu Silfverberg.)

Ilkka Pernu kertoo valikoineensa *Vetoon* sisällytetyt sitaatit tarkoin. Osin taustalla vaikutti se, että Pernu joutui jättämään jutusta pois sitaatteja, joiden asiasisältö ei pitänyt paikkaansa. Hän päätti sisällyttää sitaatteihin ainoastaan asioita, jotka ovat paitsi välttämättömiä juuri haastateltavan kertomana, myös tuovat tämän ääntä esiin jutussa. Pernu kertoo joutuneensa jättämään jutusta pois paljonkin sitaatteja, joita hän ei voinut varmistaa tai joihin hän ei muuten voinut luottaa. Toisaalta myös Pernun oma ammattitaidon kehittyminen vaikutti sitaattien poisjättämiseen. Enää se ei harmita häntä, vaan Pernu kertoo luottavansa nykyään aiempaa enemmän omaan ääneensä ja ammattitaitoonsa.

Nautin enemmän siitä, että voi itse kirjoittaa asioita oikein, eikä vain säilyttää vastuuta haastateltavalle ja tavallaan mennä sen taakse, että *no tää nyt sanoi jotain, ja mä en voi varmistaa sitä, mutta koska hän sanoi niin, niin tavallaan voin pestä käteni siitä*. Se ei enää tunnu oikealta eikä mun mielestä kuulukaan toimittajan työhön. (Ilkka Pernu.)

Sitaatin paikka liittyy olennaisesti myös tekstin ajassa ja paikassa kuljettamiseen. Silfverberg liittää aiheeseen myös toimittajan läsnäolon. Hänen mukaansa tarinallistamisessa tulee olla tarkkana sen kanssa, voiko jutusta välittyä toimittajan läsnäolo vai ei. Silfverbergin mukaan todellisuudesta kun voi lopulta poiketa hyvin vähän.

Miettii vaikka jos on joku kronologinen teksti, että no voi hemmetti, miksei tämä asia voinut olla aikajanalla jossain toisessa kohtaa mutta ei se nyt vaan ole. Se rajoittaa. Se missä tekstiä voi kuljettaa ajassa ja paikassa, missä voi olla paikalla havainnoimassa. Usein on [sellainen tilanne], että olisi tosi kiva, jos tässä olisi sellainen missä olisi oltu paikan päällä, mutta eipä ole. (Anu Silfverberg.)

Vaikka juttuprosessiin siis liittyykin erilaisia houkutusia, ovat totuus ja journalistin etiikka niin vahvoja rajoittajia, ettei näitä kiusauksia lopulta edes tee mieli toteuttaa. Ammattitaitoinen journalisti osaa kiertää houkutukset ja parhaassa tapauksessa keksiä jopa paremman toteutustavan.

5.2.3 Toimittaja vastaa faktantarkistuksesta

Faktantarkistus ei varsinaisesti kuulunut tutkimuksen kysymyspatteristoon, mutta päätin sisällyttää sen tuloksiin omana teemanaan, sillä kaikki haastateltavat korostivat sen tärkeyttä narratiivisen journalismin sudenkuoppien välttämiseksi.

Koska ihmisten haastattelut ovat usein tärkeä osa artikkelin materiaalia, muistuttaa Tommi Nieminen vertaamaan jokaisen sanomisia muuhun todistusaineistoon. Varsinkin *Kohtalona Annapurnan* kaltaisessa tutkivassa jutussa vertailua joutui Niemisen mukaan tekemään paljon, jotta ylipäänsä sai käsityksen siitä, mitä vuorella oli voinut tapahtua.

Jokainen väite mitä joku ihminen antoi, niin sitä piti verrata kaikkeen muuhun: siihen mitä Annapurnan retkikunnista kerrotaan ja siitä reitistä, ylipäänsä mitä siellä voi tapahtua, mikä on ylipäänsä mahdollista ja mikä on mahdotonta, mikä on todennäköistä ja mikä on vähemmän todennäköistä. (Tommi Nieminen.)

Pernu ja Silfverberg käyttävät nyrkkisääntönä kahden lähteen periaatetta eli että mitään, mitä ei voi varmistaa kahdesta lähteestä, ei voi myöskään julkaista. Lähteiden määrä korostuu erityisesti siinä tilanteessa, mikäli aikoo esittää vakavia väitteitä jostakin tahosta. Aina kahden lähteen löytäminen ei kuitenkaan ole mahdollista. Pernu kertoo hyödyntävänsä tällöin kysymyksenasettelua, eli kysyvänsä haastateltavalta samoja asioita hieman eri tavalla. Tällöin on mahdollista verrata haastateltavan omia sanomisia keskenään ja saada siten mahdollisimman tarkka ja oikea kuva tapahtumista.

Toki on asioita, joita olen tässä esimerkkitutussa kiertänyt, eli on asioita, joita vain Samuli on kertonut, mutta joihin mä olen luottanut, että ne pitää paikkansa. Olen voinut monilla eri kysymyksillä varmistaa, että ne pitää paikkansa, kun en ole voinut muilta täysin varmistaa. (Ilkka Pernu.)

Nieminen korostaa myös yksityiskohtien tärkeyttä: mitä tärkeämpi yksityiskohta, sitä tärkeämpi sen paikkansapitävyys on varmistaa. Kaikkien faktojen tulee hänen mukaansa lisäksi olla todennettavissa myös jälkikäteen.

Jos Samulin äiti sanoo, että me mentiin ostamaan jätskiä silloin kesäkuun 5. päivä vuonna 1978, niin ei sun tarvitse alkaa tarkistamaan eri lähteistä, että pitääkö se paikkaansa. Mutta jos Samuli olisi vaikka kuollut Suomessa, ja äiti olisi sanonut, että hän näki Samulin kuoleman ja äiti sanoisi jotain siitä epäselvästä kuolemasta, niin silloin tietenkin ei riittäisi se äidin sana sinällään, vaan pitäisi alkaa monenlaisista muista lähteistä selvittämään, että onko äidin muistikuvat täysin oikeat, puhuuko hän varmasti totta, että jos hän haluaakin jostain syystä vähän muunnella totuutta... Se on osittain asian painoarvosta kiinni. Jäätelön ostaminen lapsena ei ole ehkä kuitenkaan niin... Se on kivaa mutta ei niin vakavaa. (Tommi Nieminen.)

Tommi Niemisen mukaan puhuminen ei toisaalta vielä ole tae muusta kuin siitä, että joku sanoo jotain. Hän muistuttaa, että ihmiset voivat paitsi valehdella tietoisesti, myös puhua epätotta tiedostamattaan tai yksinkertaisesti muistaa asioita väärin. Ilkka Pernu haluaa lisäksi korostaa erityisesti toimittajan vastuuta faktantarkistuksessa:

Välillä helppo tunnistaa haastateltavissa, jos he vain puhuvat sen vuoksi että joku kuuntelee tai olettaa että toimittaja haluaa tietää asioita, niin he kertoo tavallaan sinne päin. Se ei ole haastateltavan vastuulla vaan toimittajan vastuulla varmistaa, että ne asiat on oikein. (Ilkka Pernu.)

Aihe ei haastateltavien mukaan suoranaisesti vaikuta faktantarkistukseen. Enemminkin kyse on faktantarkistuksen helppoudesta tai vaikeudesta. Aiheessa, jossa haastateltavat ovat ikään kuin toimittajan puolella, on faktojen tarkistaminen luonnollisesti helpompaa. Tällöin sekä toimittajalla että haastateltavilla on yhteinen päämäärä saada kerrottua tarina julkisuuteen niin, että kaikki tulee myös kerrottua oikein. Pernun mukaan haastateltavat eivät toisinaan joko halua puhua tai edes tiedä miksi heidän tulisi kertoa toimittajalle asioita. Tällöin faktojen selvittäminen on vaikeampaa. Nieminen haluaa lisäksi muistuttaa, että tietyissä tapauksissa haastateltavien vaikeneminen on jo itsessään kullanarvoinen tieto.

5.3 Narratiivisen journalismin vaarat

Kenties keskeisin kysymys tutkimuksessani oli se, kuinka paljon toimittaja voi tarinallistaa juttua ilman, että faktojen paikkansapitävyys kärsii. Yhtenä täydentävänä kysymyksenä kysyin haastateltavien mielipidettä tarinallistamisen keinoista ja eritoten siitä, ovatko jotkut keinot heidän mielestään vaarallisempia kuin toiset. Tämä täydentävä kysymys herätti jokaisessa haastateltavassa niin paljon ajatuksia, että koen narratiivisen journalismin vaarojen nousseen siksi

yhdeksi tutkimukseni tärkeimmistä tuloksista. Seuraavaksi esittelen esiin nousseet kolme teemaa: haastateltavan puolesta ajattelemisen, edustavuuden ja yksityiskohtien merkityksen.

5.3.1 Toimittaja ei saa kuvitella, mitä toinen kuvitteli

Tommi Nieminen pitää ”äärimmäisen vaarallisena” keinona sitä, että toimittaja alkaa niin sanotusti laittamaan ajatuksia toisen ihmisen päähän. Pääsääntöisesti toimittaja ei voi tietää, mitä joku on jossain tietyssä tilanteessa ajatellut. Toki tässäkin on poikkeuksensa, ja Niemisen mukaan haastateltavan ajatuksia voi esimerkiksi sisällyttää juttuun, kunhan pystyy varmasti osoittamaan lähteen, jonka perusteella tietää, mitä joku on juuri kyseisessä tilanteessa ajatellut.

Sitä näkee jonkun verran, että kirjoitetaan jotenkin sillain, että presidentti Paasikivi varmasti kyllä siinä tilanteessa ajatteli, että... Silloin ongelma on se, että sulla ei ole tietoa, mutta sä alat oman pääsi sisällä olettamaan, mitä joku toinen ihminen oletti. Se on mun mielestä aina tosi vaarallista. - - Paasikivihän kirjoitti järjettömän määrän päiväkirjoja, että sieltä voi lukea, mitä se Paasikivi sitten oikeasti ajatteli. (Tommi Nieminen.)

Myös Anu Silfverberg pitää toisen puolesta ajattelemista vaarallisena tapana. Hän kokee toisen ihmisen ajatusten arvailun olevan silkkää ”palstamillien haaskaamista”. Silfverbergin mukaan kyse on myös lukijan luottamuksesta. Journalismissa kerrottujen asioiden tulee olla totta, ja mikäli toimittaja päätyy jutussa arvailemaan toisen ihmisen ajatuksia, liikutaan pois totuuspohjalta.

Jokainen toimittaja joka julkaisee juttuja, joissa tulee vaikutelma, että tämä saattaa tai ei välttämättä ole voitu edes tsekata tai on venytetty sitä säännöstöä, niin se tekee siitä koko jutusta epäluotettavan ja se valitettavasti iskee myös kollegoja nilkkaan, tekee journalismista epäluotettavaa. (Anu Silfverberg.)

Haastateltavien ajatusten sisällyttäminen tekstiin ei ole ehdoton kielto, mutta kuten minkä tahansa faktan, myös niiden kohdalla tulee pystyä osoittamaan, mihin lähteeseen tieto perustuu.

5.3.2 Esimerkkitarinan varaan rakennetussa jutussa vaarana on edustavuus

Silfverbergin mielestä mikään yksittäinen keino ei varsinaisesti ole narratiivisen journalismin kannalta erityisen vaarallinen. Suurin vaara piileekin hänen mukaansa siinä, kuinka edustavan kuvan yhden esimerkkitarinan varaan rakennettu juttu ilmiöstä antaa. Tarina voi siis itsessään olla totta ja sen yksityiskohdat tarkistettu ja tarpeellisia, mutta se ei välttämättä sisällöltään ole paras

esimerkki. Silfverberg kehottaa miettimään, mitä tarinan kautta sanotaan – joko tietoisesti tai vahingossa.

Jokainen juttu on väite maailmasta. - - Mun mielestä suurin vaara liittyy siihen, että vaikka tarinassa olisi kaikki asiat kohdillaan ja se on totta, niin mitä sen tarinan kautta sanotaan, ja onko se oikeasti edustava esimerkki siitä ilmiöstä mitä mä haluan esitellä. - - Ei voi valita vaan herkullisinta hahmoa ja kohtaa, vaan miettiä mikä tässä henkilössä kertoo siitä, että tämä vähän vois tapahtua kenelle tahansa meistä. (Anu Silfverberg.)

Silfverberg kertoo näkevänsä usein yksittäisten juttujen varaan rakennettuja tarinoita, joissa esimerkkitapaukset eivät yhdisty mihinkään. Yksittäisten ihmisten tarinoiden kautta päädytään myös esittämään väitteitä, joita esimerkiksi mikään tutkimus ei jutussa puolla.

On aika paljon semmoisia juttuja, jotka ei sano oikein mitään ja sitten toisaalta semmoisia mitkä päätyy vahingossa sanomaan asioita, koska ei ole mietitty muuta kuin sitä, että on nyt tämmöinen stoori, eikä sitä että miksi se on tehty tai mitä se sanoo. (Anu Silfverberg.)

Silfverbergin esiin nostama edustavuusongelma liittyy keskeisesti objektiivisuuden ihanteeseen ja olennaisuuskriteeriin. Tarinan yksityiskohdat ja yksilöiden tarinat ovat olennaisia ja edustavia ainoastaan, jos ne onnistuvat täydentämään taustatarinan ilmiötä.

5.3.3 Turhat yksityiskohdat ainoastaan sekoittavat lukijan pään

Olennaisuuskriteeriin ja esimerkkitarinan edustavuuteen linkittyvät myös juttuun sisällytetyt yksityiskohdat. Ilkka Pernu pitää jossain määrin vaarallisena keinona yksityiskohtien kertomista ainoastaan sen vuoksi, että niiden paikkansapitävyys on voitu varmistaa. Silfverberg komppaa Pernua yksityiskohtien merkityksessä. Molemmat ovat sitä mieltä, että turhat yksityiskohdat ainoastaan sekoittavat lukijan pään. Pernun mukaan liika tarinallistaminen on yksinkertaisesti liikaa. Sen sijaan tärkeintä on yrittää löytää ne yksityiskohdat, jotka tukevat tarinaa parhaiten: tehokkaimmat näyt, tunteet tai tilanteet.

Jos vaikka kuinka haluaisit kertoa, että auto, johon päähenkilö astuu, on keltainen, mutta et voi varmistaa, mikä se auton väri on, niin kannattaa miettiä, onko sillä mitään väliä, minkä värinen se auto on. - - Ellei sitten halua kertoa, että se olisi jotenkin oleellinen yksityiskohta, että kyseessä on vaikka tosi arvokas auto tai tosi kämänen auto. Muuten turhat yksityiskohdat on vain turhaa brassailua, joista ei ole lukijalle mitään iloa. (Ilkka Pernu.)

Silfverberg näkee lukijan kiusaamisena myös haastattelutilanteeseen liittyvät turhat yksityiskohdat. Hänen mukaansa ”huono tarinahöpinä” heikentää paitsi tarinallisen journalismin genren, myös koko journalismin alan arvostusta.

Että tässä meillä nyt henkilö tosi tarinallisesti hämmentää jotain kahvikuppia ja sitten kuvataan tosi tarinallisesti jotain kahvilamiljöötä, kun hän on nyt sitten saapunut tähän haastatteluun. Tulee semmoinen [olo], että miksi tähän tämä on tehty. (Anu Silfverberg.)

Spekuloinnin ja sitaattien paikan tapaan yksityiskohtien merkityksen ymmärtäminen karttuu ammattitaidon myötä. Erilaisia tarinankerronnan keinoja hyödyntämällä ammattilainen pystyy kertomaan yksityiskohdista vain olennaiset.

5.4 Minä-muotoinen narratiivi tarinallisessa journalismissa

Yksi esille nousseista teemoista oli minä-kertojan rooli narratiivisessa journalismissa. Se ei kuulunut alkuperäiseen kysymyspatteristooni, mutta halusin sisällyttää sen mukaan omana teemanaan, koska kyseessä on hyvin tyypillinen tehokeino narratiivisessa journalismissa. Lisäksi jokainen haastateltava oli käyttänyt minä-muotoista narratiivia esimerkkiartikkelissaan, joten halusin kuulla heidän perustelujaan valinnalleen.

Silfverbergin *Katoamisessa* minä-muotoinen narratiivi tulee mukaan heti jutun alkupuolella. *Katoamisessa* on useita eri tahoja ja aikoja, joissa tarina kulkee, joten Silfverberg koki kirjoittamisen aloittamisen vaikeana. Hänelle minä-muotoinen narratiivi oli tarinan kuljetuksen kannalta suuri helpotus.

Tiesin, että aika aikaisessa vaiheessa isoäidin tarina tulee mukaan ja se kulkee tavallaan punaisena lankana. Se ei tule ihan alussa, mutta aika pian ja sitten sitä seurataan. On joku asia mihin aina palata ja mikä kuljettaa, se auttoi tosi paljon. (Anu Silfverberg.)

Ilkka Pernun *Vedossa* puolestaan minä-kertoja liittyy tarinaan vasta artikkelin toisessa osassa. Yleensä Pernu kertoo välittelevänsä minän tuomista juttuihin. Joskus, kuten *Vedossa*, hän kuitenkin kokee sen olevan tarpeellista.

Halusin saada ensimmäiseen ja toiseen osaan eri rytmin. Sen tilanteen, ensikohtaamisen, avaaminen tuntui hyvältä tavalta muuttaa tarinankerrontaa. Koen, että oli tärkeää kertoa se muutos, mikä hänessä oli tapahtunut vuoden aikana. (Ilkka Pernu.)

Tommi Niemisen *Kohtalona Annapurna* -artikkeli eroaa muista tutkimuksen artikkeleista, sillä siinä minä-kertojan rooli jää hyvin pieneksi. Nieminen perustelee minä-muotoista narratiivia jutun uskottavuuden lisääjänä. Hän halusi tuoda esiin sen, että Annapurnalle on todella lähdetty Samuli Mansikan äidin kanssa, matkustettu Annapurnan rinteelle ja tavattu nepalilaisia ja ulkomaalaisia kiipeilijöitä sen sijaan, että juttu olisi tehty tietokoneen äärellä Helsingissä. Niemisen ääntä kuullaan kuitenkin ainoastaan artikkelin loppupuolella. Tällekin on syynsä.

Annapurnassahan keskeistä ei ollut mun kokemus Annapurnasta ja tulkinta siitä, vaan keskeistä oli tieto siitä, mitä oli tapahtunut ja sitten äidin kokemus. - - Onhan se [minä-kertoja] ihan oleellinen, silloin sä myös näytät lukijalle, että tätä juttua on tehty pieteetillä pitkään, tähän on käytetty aikaa ja vaivaa ja sen takia me pystytään nyt kertomaan teille tosi yksityiskohtaisesti tämä tarina. (Tommi Nieminen.)

Niin sanottua turhaa minää näkee Anu Silfverbergin mukaan nykyään hyvin paljon. Hänen mukaansa minä-kertoja on kuitenkin perusteltu ainoastaan, mikäli toimittajalla on tekstissä oma rooliinsa eli tämä liittyy jollain tavalla artikkelin tapahtumiin tai artikkeli itsessään pohjaa toimittajan omaan kokemukseen.

On jotenkin ymmärretty niin, että se teksti on jotenkin narratiivisempi jos siinä on se minä, mutta en oikein ymmärrä että miksi. Minä-kertoja on perusteltu, jos se [teksti] vaikkapa pohjaa toimittajan omiin kokemuksiin, niin kuin mulla oli se mummo. Eli tavallaan siitä minästä tulee ikään kuin yksi sen tekstin päähenkilöistä. (Anu Silfverberg.)

Tommi Nieminen on Silfverbergin kanssa samaa mieltä. Nieminen kokee, ettei feature-juttu usein tarvitse minä-kertojaa ollenkaan. Ensimmäistä persoonaa kannattaa hänen mukaansa nostaa esille ainoastaan silloin, jos toimittajan kokemus ja tulkinnat ovat tarinan kannalta keskeistä.

Tämän tyyppisessä jutussa oli tärkeää, että tuo itsensä ikään kuin julki, mutta ei työnnä itseään yhtään etualalle, ei korosta itseään yhtään, vaan tarina on koko ajan siinä äidissä ja pojassa. Se toimittaja on pelkästään semmoinen tarkkailija siinä. (Tommi Nieminen.)

Minä-muotoista kerrontatapaa kannattaa käyttää harkiten. Ilman selkeää roolia minä-kertoja tulee Silfverbergin mukaan helposti lukijan ja aiheen väliin häiritsevänä tekijänä. Lukijalle tulee antaa mahdollisuus kokea teksti itse, jolloin minä-kertoja ei suinkaan tee aiheesta yhtään samaistuttavampaa, vaan lähinnä häiritsee välissä.

Klassinen esimerkki joku henkilöjuttu. Sä menet haastattelemaan George Clooneyta ja sitten sä kirjoitat siitä juttua. Ja sitten kun mä luen sen jutun, niin mähän haluan - - että

mulle ennemminkin annetaan mahdollisuus itse tavata se Clooney Cannesissa kuin seurata sitä, kuinka ihana tapaaminen sulla on ollut sen kanssa. (Anu Silfverberg.)

Silfverberg nostaa lisäksi esiin tärkeän yksityiskohdan faktantarkistuksesta omista kokemuksista kirjoittaessa. Silfverberg kehottaa lähestymään minä-muotoista tekstiä pitkälti samalla tavalla kuin vaikkapa henkilöjuttua tehdessä eli pyrkiä tarkastamaan kaikki haastateltavan sanomiset niin tarkasti kuin mahdollista siinäkin tapauksessa, että ”haastateltava” on toimittaja itse. Omiin muistikuvuihinsa kannattaa Silfverbergin mukaan myös suhtautua kriittisesti ja jättää jutusta suosiolla pois sellaiset tilanteet, joiden kulkua ei kunnolla muista.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulosten perusteella haastateltavien käsitykset narratiivisen journalismin rajoitteista ja vaaroista olivat yhteneväisiä, mutta painotukseltaan erilaisia. Narratiivisessa journalismissa selkeän rajan vetäminen ei ole helppoa, vaan kyse on viime kädessä toimittajan omasta harkinnasta sen suhteen, mikä on eettisesti oikein.

Tulosten perusteella narratiivista journalismia rajoittaa ennen kaikkea totuudessa pysyminen ja se, ettei mitään saa keksiä omasta päästään. Ennakko-oletusteni mukaisesti kaikki haastateltavat pitivät tätä ehdottomana sääntönä, josta ei missään nimessä saa poiketa. Uskoisin tämän johtuvan paitsi hyvän journalistin selkärankaan koodatusta etiikasta, myös totuuden ei-fiktiolle tuomasta voimasta. Kuten Norman Sims toteaa (1984, 2), sisältävät tarinan henkilöahmojen tunteet ja kokemukset narratiivisessa journalismissa erilaista voimaa fiktion verrattuna, sillä journalismissa lukija voi olettaa asioiden tapahtuneen kuin on kerrottu. Myös Maria Lassila-Merisalo (2009, 199) päätyi väitöskirjassaan samankaltaiseen lopputulokseen: Nonfiktio voi kyllä lainata keinoja kaunokirjallisuudelta, mutta viime kädessä kyse on kuitenkin aina journalismista. Tämä asettaa tarinalle tietyt ehdot, muun muassa totuudessa pysymisen.

Tutkimustulosten perusteella narratiivisen journalismin suurin ongelma ei kuitenkaan, yllättävää kyllä, ole totuudessa pysyminen. Totuudesta poikkeamisen sijaan vaarana ovat esitettyjen asioiden *olennaisuus* ja *edustavuus*. Narratiivisen journalismin keskeisimmät ongelmat liittyvätkin nähdäkseni ennen kaikkea siihen, minkälaisen kuvan juttu antaa maailmasta, sekä siihen tosiasiaan, että nonfiktio perustuu lukijan luottamukseen.

6.1 Hyvä juttu kertoo jotain maailmasta – huono juttu päätyy väittämään vahingossa

Mielestäni tutkimukseni kiistatta kiinnostavin löydös liittyy narratiivisessa journalismissa hyödynnettävien esimerkkitarinoiden edustavuuteen. Ei riitä, että käsiteltävään ilmiöön liitetään joku sinänsä kiinnostava esimerkki, vaan tulee miettiä, millaisen kuvan kyseinen esimerkkitarina ilmiöstä antaa. Kyse on siis jo aiemmin tietoperustassa käsitellyn Hemánuksen ja Tervosen määrittelemän (1983, 112) olennaisuuskriteerin täyttymisestä. Heidän mukaansa journalisti ei voi tyytyä mielensä mukaan valitsemaan ”sinänsä todenmukaisia yksityiskohtia”, vaan hänen tulisi

myös miettiä pintatason yksityiskohtien ja syvemmän ilmiön vastaavuutta. Olennaisuuskriteeri voi Hemánuksen ja Tervosen mukaan siis täytyä ainoastaan, mikäli esimerkillä onnistutaan sekä kuvaamaan tapahtumien ilmiötasoa että paljastamaan ilmiön alainen olemus. Esimerkkitarinan tulee siis vastata sisällöltään myös makrotason ilmiötä. Kuten jo tietoperustan luvussa 2.2 totesin, oli olennaisuuskriteeri sisällytetty myös Julkisen sanan neuvoston laatimiin journalistin ohjeisiin aina vuoteen 2005 asti, jolloin ohjeita muokattiin ja maininta olennaisuudesta sai väistyä laveamman sananvapausmääritelmän tieltä.

Olennaisuuskriteerin tärkeydestä Hemánuksen ja Tervosen kanssa samaa mieltä on myös Anu Silfverberg. Silfverberg muistuttaa, että jokainen juttu on lopulta väite maailmasta, ja mikäli jutun esimerkkitarinan edustavuuteen ei kiinnitetä huomiota, päädytään jutussa hyvin todennäköisesti esittämään tai epäsuorasti ilmaisemaan maailmasta jopa hivenen hulluja väitteitä – tosin usein täysin tahattomasti.

Varsinkin monimutkainen aihe kaipaa usein tuekseen päähenkilön tai päähenkilöitä, kuten sekä Anu Silfverberg että Tommi Nieminen haastatteluissa pohtivat. Olennaista onkin ymmärtää, onko tietyn päähenkilön tarina edustava esimerkki jostakin ilmiöstä. Tommi Nieminen nosti tutkimushaastattelussa esimerkki-ilmiöksi tulevan sote-uudistuksen ja sen, kuinka aiheen ymmärtämistä helpottaa, kun kertoo asioista esimerkiksi sairaan lapsen kautta. Sillä on kuitenkin merkitystä, onko kyseessä harvinaista syöpää sairastava lapsi, joka tulevan sote-uudistuksen myötä joutuisi matkaamaan toiselle puolelle Suomea saadakseen hoitoa, vai korvatulehduskierteessä oleva lapsi, jonka vanhemmat pohtivat valinnanvapausmahdollisuuden vaikutusta perheen elämään. Syöpäsairas lapsi saattaisi kenties herättää lukijoissa enemmän tunteita, mutta korvatulehduksesta kärsivä lapsi olisi helpommin samaistuttavissa. Toisaalta yksilöiden tarinoissa tulee ottaa huomioon myös Risto Kuneliuksen (2009, 9) määritelmä, jonka mukaan hyvä, tarinallinen juttu voi paitsi olla sisällöltään painava ja tyylillisesti hyvin kirjoitettu, myös kertoa jo itsessään pysäyttävän, inhimillisen ja tunteisiin vetoavan tarinan. Silti Anu Silfverbergin mukaan olisi edustavuuden kannalta tärkeää, että yksilöiden tarinat yhdistyisivät aina johonkin ilmiöön.

Aika usein näkee yksittäisiä tarinoita, jotka ei yhdisty yhtään mihinkään tai että yksittäisten ihmisten nyhytarinoiden kautta sanotaan väitteitä maailmasta, joita mikään tutkimusta tai muu sellainen ei siinä jutussa puolusta, näytä, että [tarina] pitäisi paikkansa. (Anu Silfverberg.)

Toisaalta näen myös Mats Ekströmin journalismin moodien liittyvän edustavuuden vaaroihin. Tarinamoodin valossa juttu tarjoaa yleisölle tunnereaktioita sekä auttaa heitä ymmärtämään ympäröivää maailmaa ilmiötasolla. (2000, 472–475.) Attraktio-moodia lähentyessään juttu voi kuitenkin lipsahtaa pois edustavuuden piiristä, sillä siinä kyse on ennen kaikkea uusien ja erilaisia, jopa sensaatiomaisten asioiden esittämisestä. Tällaisella motivaatiolla tarina ei välttämättä enää olekaan hyvä esimerkki käsiteltävänä olevasta ilmiöstä.

Joka tapauksessa yksilöiden tarinoiden merkitystä narratiivisessa journalismissa ei voi kiistää. Näen tarinoiden voiman olevan parhaimmillaan sitä, kuinka lukija saattaa jopa vahingossa oppia uutta päätyessään lukemaan artikkelia, johon hänet houkutteli nimenomaan yksilön tarina eikä niinkään tarinan taustalla oleva ilmiö. Kun yksilötason tarina vielä tukee ilmiön syvintä olemusta, voi sanoa olevansa narratiivisen journalismin turvallisella puolella.

6.2 Ei-fiktio perustuu lukijan luottamukselle

Olin jokseenkin yllätynyt, kuinka tiukasti tutkimuksen haastateltavat suhtautuivat narratiivisen journalismin rajoitteisiin. Haastatteluissa nousivat esiin oikeastaan kaikki Mark Kramerin (1995, 3) luvussa 3.3 listatut säännöt: kohtauksia ei yhdistellä, tapahtumia ei vääristellä, sitaatteja ei keksitä, haastateltavan puolesta ei ajatella, ellei tämä ole tuonut selkeästi esiin ajatelleensa juuri kyseisellä hetkellä juuri kyseisellä tavalla. Kramerin sääntöjä tutkimustuloksiin peilattessani huomasin, että perustelut edellä mainittuun suhtautumiseen olivat selkeät. Taustalla vaikutti nähdäkseni kaikista vahvimmin se, kuinka lukija luottaa journalismin olevan totta – lupaus, jota kukaan haastateltavista ei halua pettää.

Haastateltavien perustelut olivat selkeitä. Sitaaatteja ei tietenkään keksitä eikä tapahtumia vääristellä, koska kaiken tulee olla totta. Kohtauksien yhdistelemiseen liittyy olennaisesti esimerkiksi sitaattien paikan muuttaminen, josta haastateltavat puhuivat asiana, jota ei saa tehdä. Tommi Nieminen ja Anu Silfverberg nostivat lisäksi esiin sen, kuinka haastateltavan puolesta ei saa ajatella, ellei pysty selkeästi osoittamaan, mihin lähteeseen ajatus perustuu. Kyse on lopulta siitä, kuinka nonfiktio perustuu lukijan luottamukselle ja kuinka kaikkien väitteiden tulisi olla läpinäkyviä.

Jos sä annat sen yhden esimerkin, että mä muuten valehtelen sulle tästä, niin sehän laittaa sen ihan kaiken muun kyseenalaiseksi, että tähän kertojaan ei voi luottaa, koska hän tekee tällaisia temppuja. (Anu Silfverberg.)

Yksi tutkimuksen tavoitteistani oli selvittää, pitävätkö alan ammattilaiset eettisesti hyväksyttävänä sellaisten yksityiskohtien lisäämistä juttuun, jotka eivät ole totta mutta voisivat lukijan silmään näyttää todelta. Kysymyksen pohjalla vaikutti Mats Ekströmin ajatus siitä, että artikkeleiden tulee olla uskottavia ja perusteltuja, mutta niiden ei ole välttämätöntä pitää faktojensa puolesta täysin paikkaansa. Ekströmin mukaan tärkeintä on luoda yleisölle mielikuva siitä, että tapahtumat olisivat voineet tapahtua kuvaillulla tavalla. (2005, 475.)

Maria Lassila-Merisalonen mukaan sen osoittaminen, mihin lähteeseen tieto perustuu, on edellytys tiedonvälityksen uskottavuudelle (2009, 71). Anu Silfverberg näkee niin ikään totuudessa pysymisen ehdottoman rikkomattomana sääntönä. Totuudesta poikkeaminen kun ei hänen mukaansa ”iske nilkkaan” ainoastaan kyseistä artikkelia tai sen kirjoittajaa, vaan koko ammattikuntaa tehden journalismista kokonaisuudessaan epäluotettavaa.

En ollenkaan pidä siitä, että rajoja venytetään. Jokainen toimittaja, joka julkaisee juttuja, joissa tulee vaikutelma, että [faktaa] ei välttämättä ole voitu edes tsekata tai on venytetty sitä säännöstöä. Se tekee siitä koko jutusta epäluotettavan ja se valitettavasti iskee myös kollegoja nilkkaan, tekee journalismista epäluotettavaa. (Anu Silfverberg.)

Reuters-instituutin vuosittaisen kyselyn perusteella vuonna 2017 suomalaisista 62 prosenttia koki voivansa luottaa useimpiin uutisiin. Pudotusta vuodesta 2015 oli tapahtunut kuusi prosenttiyksikköä. (Reunanen 2017, viitattu 10.1.2018.) Näiden lukujen valossa lukijan luottamuksen kunnioittaminen on ensisijaisen tärkeää.

6.3 Suurin ongelma ei olekaan totuus

Kuten jo luvun alussa totesin, olin jopa hieman yllättyneet siitä, kuinka suurin ongelma narratiivisessa journalismissa ei olekaan totuus. Totuus on ennemminkin itsestään selvä sääntö ja suuremmat narratiivisen journalismin sudenkuopat löytyvät muualta juttuprosessista. Ne on hyvin pitkälti jo käsitelty tämän luvun aiemmissa osissa. Seuraavaksi käyn vielä läpi haastateltavien mielestä narratiivisen journalismin kenties tärkeimmät ohjenuorat. Pidän totuudessa pysymistä tässä vaiheessa jo itsestään selvänä ohjenuorana, joten keskityn seuraavaksi muihin esille nousseisiin seikkoihin.

Mats Ekströmin mukaan journalismissa on tarinankerronnan näkökulmasta kyse yleisön kiinnostuksen kannalta riittävän jännittävän tai dramaattisen tarinan kertomisesta. Yleisö tulee saada koukuttumaan ja janoamaan loppuratkaisua (2000, 467). Ilkka Pernu on Ekströmin kanssa samaa mieltä. Hänen mukaansa tärkein asia narratiivisessa journalismissa on se, että tarinan täytyy edetä johonkin. Henkilön ei Pernun mukaan tarvitse radikaalisti muuttua, mutta henkilön on oltava jutun alussa ja lopussa jollain tapaa eri tilanteissa.

Hän on ehkä oppinut jotain tai käynyt läpi jonkinlaisia konflikteja ja hän on lopussa käynyt läpi jonkinlaisen emotionaalisen prosessin, niin sen esittäminen kiinnostavasti on myös aika tärkeää, että voidaan puhua tarinasta. (Ilkka Pernu.)

Tommi Niemiselle tärkein asia ja samalla myös tärkein rajoite narratiivisessa journalismissa on se, ettei haastateltavan puolesta saa ajatella, vaan tulee pystyä osoittamaan, mihin lähteeseen mahdolliset ajatukset pohjautuvat. Anu Silfverberg puolestaan pitää tärkeimpänä asiana olennaisuutta. Tarinan tulee olla paitsi edustava esimerkki ilmiöstä, myös muilta osin huolellisesti ja perusteellisesti tehty.

Mun mielestä se on vähän kaksijakoinen juttu, että toisaalta semmoinen pitkä, viimeisen päälle tehty artikkeli on varmaan jokaisen suomalaisen mielestä parasta *ever*. Toisaalta samaan aikaan tämän kyseisen alan tai genren arvostusta kyllä nakertaa se, että on hirveästi tosi huonoa, määrällisesti ihan älyttömästi, semmoista tarinahöpinää, jolla ei ole mitään virkaa. (Anu Silfverberg.)

Tulosten perusteella rajanveto narratiivisessa journalismissa ei ole helppoa. Lajityypin lyhyt historia ja muutenkin harvinaisuus maassamme vaikuttaa varmasti osaltaan siihen, ettei selkeitä ohjenuoria ole helppo luoda. Ennen kaikkea vastuu jää toimittajien ja toimitusten omalle harkinnalle. Toisaalta Maria Lassila-Merisalo totesi väitöskirjassaan mielestäni äärimmäisen hyvin: vaikka rajaa faktan ja fiktion välillä on vaikea löytää, ei sitä pidä lakata etsimästä (2009, 193). Näyttää nimittäin siltä, ettei narratiivinen journalismi ole menossa genrenä minnekään.

7 POHDINTA

Tämän tutkimuksen idea lähti liikkeelle liki vuosi sitten Journalisti-lehdessä ilmestyneestä artikkelista, joka käsitteli narratiivisen journalismin rajoja. Artikkelin oli lyhyehkö katsaus Lännen median kohua herättäneeseen juttuun Isis-taistelijaksi lähteneestä turkkilaismiehestä – juttuun, joka alkua sitemmin osoittautui osin keksityksi. Jäin miettimään, että aiheeseen olisi mielenkiintoinen syventyä tarkemmin varsinkin kun huomasi, ettei narratiivista journalismia ole Suomessa juurikaan tutkittu aiemmin.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, missä narratiivisen journalismin rajat kulkevat ja kuinka venyvä käsite fakta oikeastaan on. Tutkimuksen tuloksena syntyi oivallus, joka muutti narratiivisen journalismin oletetun ongelman painopistettä. Faktojen paikkansapitävyys oli ennako-oletusteni mukaisesti raja, joka ei veny suuntaan eikä toiseen. Merkittävin havainto sen sijaan piili siinä, kuinka totuutta huomattavasti suurempi ongelma onkin esimerkkitarinoiden edustavuus. Pidän sitä tutkimustuloksistani ylivoimaisesti tärkeimpänä. Koen edustavuuden olevan asia, johon varsinkaan hektisessä uutistyoissa ei ehditä kiinnittää riittävästi huomiota. Tällöin sen miettiminen, antaako kyseinen henkilö sopivan kuvan ilmiötason aiheesta, jää usein vähemmälle huomiolle.

Pohdin tutkimuksessani myös suomennosta käsitteelle *literary journalism*. Tarkkaa suomenkielistä käännoästä ei ole toistaiseksi määritelty, eikä sitä minusta ole syytäkään määritellä. Tutkimukseni perusteella käsitteen suomennos riippuu pitkälti siitä, kenelle aiheesta puhutaan. Termin valinnassa tärkeintä on, että asia tulee ilmi. Asiaan paremmin perehtynyt ymmärtää selventämättäkin, että pitkä juttu pitää todennäköisesti sisällään kaunokirjallisia keinoja, kun taas asiaan vihkiytymättömälle täsmentävä määre narratiivinen, tarinallinen tai kaunokirjallinen on todennäköisesti tarpeen. Tämä määre voi olla käytännössä mitä vain niin kauan, kunhan se kuvailee kaunokirjallisuuden keinoja ja journalismia. Mikään Suomessa käytetyistä termeistä ei myöskään nähdäkseni sulje mitään elementtejä tai tyylikeinoja pois, joten virallista käännoästä ei mielestäni siksikään tarvitse. Tutkimuksessa päädyin käyttämään määrettä narratiivinen journalismi, sillä koen yhdessä termissä pitäytymisen helpottavan lukijaa.

Mielestäni tutkimukseni onnistui vastaamaan hyvin esitettyyn tutkimuskysymykseen. Vaikka narratiivisessa journalismissa rajaa ei ole yksiselitteisen helppo vetää, on varmaa, että se kulkee tiukasti faktan ja fiktion välillä. Koen myös, ettei rajan löytäminen edes ole lopulta niin tärkeää, sillä

uskon journalistien vankan moraalien suojelevan totuutta joka tapauksessa. Journalistien moraalituntuu olevan ylpeä osa heidän identiteettiään, osa jota ei missään nimessä saa kadottaa.

Toisaalta on kutkuttavaa ajatella, ettei raja välttämättä kuljekaaneinoastaan faktan ja fiktion välillä. Toinen potentiaalinen raja kulkee nähdäkseni esimerkkitarinan ja ilmiön välillä – siis olennaisuusperiaatteessa. Toivon, että vaikka olennaisuusmaininta on aikojen saatossa poistettu journalistin ohjeista, ei se kuitenkaan ole unohtunut toimitusten arjesta.

Suomi on vielä verrattain uutispainotteinen maa ja feature-perinne on täällä varsin nuori. Tarinallisia keinoja näkee kuitenkin käytettävän uutisjournalismissa nykyään verrattain paljon. Mikäli narratiivista journalismia haluaisi tutkia vielä enemmän, voisikin olla kiinnostavaa selvittää esimerkiksi uutistoimittajien suhtautumista narratiivisen journalismin keinojen hyödyntämiseen heidän työssään. Olisi kiinnostavaa selvittää, miten uutistoimittajat todella kokevat osaavansa käyttää kerronnallisia elementtejä uutisissaan. Uutisjournalismista ja tarinallisuuden keinoista puhuttaessa tulisi myös ymmärtää, ettei tarinallisuus saa olla uutisessa itseisarvo. Narratiivisuus ennemminkin tukee uutista eikä toisin päin.

Toinen kiinnostava tutkimusaihe voisi liittyä editorial-kulttuuriin eli feature-toimitusten esimiehiin. Esimerkiksi Anu Silfverberg oli huolissaan editoriaalkulttuurin heikkenemisestä. Vastuu ennen kaikkea edustavuuden toteutumisesta on kuitenkin viime kädessä toimitusten esimiehillä ja editoijilla. Silfverbergin huoli on mielestäni aiheellinen: kuka nuoria, vasta uraansa aloittelevia toimittajia sitten mentoroi, jos vanhat konkarit joko irtisanotaan tai heidän työstään tulee niin kiireistä, ettei aikaa uransa alussa olevien toimittajien opastukselle jää?

Jos tutkimusta olisi halunnut vielä syventää, olisi aineiston tullut olla suurempi. Kolmea narratiivisen journalismin ammattilaista haastatteleamalla on liki mahdotonta luoda aiheesta kovin kattavaa kuvaa. Mielestäni tutkimus kuitenkin jatkaa hyvin aiempien tutkimusten aloittamaa linjaa ja herättää ajatuksia narratiivisen journalismin tulevaisuudesta. Lisäksi koen haastateltavien kohdalla laadun tässä tapauksessa korvaavan määrän, ovathan he kaikki alansa rautaisia ammattilaisia.

Tutkielmani alussa totesin, että journalismi on aina tarinoita. Oli kyse sitten henkilökuvasta tai tiukasta uutissskuupista, on taustalla aina tarina. Pitkät, narratiiviset jutut kenties hämärtävät rajaa journalismin ja fiktion välillä, mutta fiktiota journalismi ei koskaan voi olla. Siksi alun toteamuksen voisikin muuttaa täsmällisempään muotoon *journalismi on aina tositarinoita*.

LÄHTEET

Arola, J. 2017. Kuviteltuja faktoja. Journalisti 93 (2). Viitattu 9.1.2018, <<https://www.journalisti.fi/artikkelit/2017/2/kuviteltuja-faktoja/>>.

Eriksson, P. & Koistinen, K. 2005. Monenlainen tapaustutkimus: Julkaisuja 4/2005. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Ekström, M. 2000. Information, storytelling and attractions: TV journalism in three modes of communication. Media, Culture & Society 22 (4), 465–492.

Hemánus P. & Tervonen I. 1980. Objektiiivinen joukkotiedotus. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hujanen, T. 1983. Fakta ja fiktio 1960-luvulta nykypäivään. Teemalinkki helmikuu 1983, 24–27.

Julkisen sanan neuvosto. 1992. Journalistin ohjeet. Viitattu 6.1.2018, <http://www.jsn.fi/ohjeet_kautta_aikain/journalistin-ohjeet-1992/>.

Julkisen sanan neuvosto. 2005. Journalistin ohjeet. Viitattu 6.1.2018, <http://www.jsn.fi/ohjeet_kautta_aikain/journalistin-ohjeet-2005/>.

Julkisen sanan neuvosto. 2011. Journalistin ohjeet. Viitattu 6.1.2018, <http://www.jsn.fi/ohjeet_kautta_aikain/journalistin-ohjeet-2011/>.

Julkisen sanan neuvosto. 2014. Journalistin ohjeet. Viitattu 12.1.2018, <http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/>.

Julkisen sanan neuvosto. Mitkä mediat kuuluvat JSN:n sääntelyn piiriin? Viitattu 12.1.2018, <<http://www.jsn.fi/blog/mitka-mediat-kuuluvat-jsn-n-saantelyn-piiriin/>>. (Ei julkaisuvuotta.)

Kantola, A. & Mörä, T. 1998. Journalismia! Journalismia? Helsinki: WSOY.

Kielitoimiston sanakirja. 2018. Hakusanat fakta ja fiktio. Viitattu 15.1.2018, <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>>.

Kunelius, R. 2000. Journalismi nelijalkaisena otuksena: Tutkimuksen näkökulmia, ongelmia ja haasteita. Tiedotustutkimus 23 (3), 4–27.

Kunelius, R. 2003. Viestinnän vallassa: Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOY.

Kramer, M. 1995. Breakable rules for literary journalists. Nieman Foundation for Journalism at Harvard. Viitattu 5.10.2017, <<http://nieman.harvard.edu/stories/breakable-rules-for-literary-journalists/>>.

Lassila-Merisalo, M. 2009. Faktan ja fiktion rajamailla: Kaunokirjallisen journalismin poetiikka suomalaisissa aikakauslehdissä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in humanities. Väitöskirja.

Long Play. 2017. Mikä Long Play? Viitattu 15.1.2018, <<https://longplay.fi/mika-long-play>>.

Merton, R., Fiske, M. & Kendall, P. 1956. The focused interview: A manual of problems and procedures. Glencoe, IL: Free Press.

Reunanen, E. 2017. Uutismedia verkossa 2017: Reuters Institute Digital News Report - Suomen maaraportti. Tampereen yliopiston journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus (COMET). Viitattu 10.1.2018, <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101610/uutismedia_verkossa_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Sanoma. 2018. Kuukausiliite. Viitattu 15.1.2018. <<https://media.sanoma.fi/printti/kuukausiliite>>.

Sims, N. 2008. Literary Journalism in the Twentieth Century. Evanston: Northwestern University Press. Alkuperäisjulkaisu 1990.

Sims, N. 1984. *The Literary Journalists*. New York: Ballantine Books.

Sims, N. 2007. *True Stories: A Century of Literary Journalism*. Evanston: Northwestern University Press.

Willis, J. 2003. *The Human Journalist: Reporters, Perspectives and Emotions*. Westport: Praeger Publishers.

AINEISTOT

Nieminen, T. 2017. Kohtalona Annapurna. Helsingin Sanomien Kuukausiliite 5/2017. Viitattu 12.1.2018. <<https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000005198481.html>>.

Nieminen, T. 2017. Toimittaja. Haastattelu 16.11.2017. Tekijän hallussa.

Pernu, I. 2017. Veto. Raymond. Viitattu 12.1.2018. <<https://www.raymond.fi/paajuttu/veto-korjasi-peliriippuvuuden/>>.

Pernu, I. 2017. Toimittaja. Haastattelu 7.11.2017. Tekijän hallussa.

Silfverberg, A. 2014. Katoaminen. Long Play 13. Viitattu 12.1.2018. <<https://www.longplay.fi/single/katoaminen>>.

Silfverberg, A. 2017. Toimittaja. Haastattelu 23.11.2017. Tekijän hallussa.

Pääkysymys. *Tarkentavat kysymykset kursivilla.*

Peruskysymykset

Nimi, ikä, paikkakunta, työpaikka, työhistoria

Tausta

Miksi ja milloin hakeuduit alalle?

Miten ja milloin kiinnostuit tarinallisesta journalismista?

Miten juttuprosessi yleensä etenee? *Kuinka kauan käytät yleensä aikaa yhden jutun tekemiseen?*

Vai vaihteleeko aika paljon?

Tarinallinen journalismi

Mitä termiä yleensä käytät pitkistä jutuista? *Esimerkiksi tarinallinen juttu, feature-juttu, pitkä juttu.*

Vai vaihteleeko esimerkiksi sen mukaan, kenelle puhutaan?

Miten määrittelet tarinallisen journalismin?

Minkälaisia elementtejä tarinallinen juttu pitää sisällään?

Mitkä tekijät rajoittavat tarinallista journalismia? *Vai onko sellaisia?*

Kuinka paljon toimittaja voi tarinallistaa juttua ilman, että faktojen paikkansapitävyys kärsii? *Mitä tarinallistamisen keinoja voi käyttää ns. turvallisesti? Ovatko jotkut keinot faktojen kannalta vaarallisempia kuin toiset? Missä kohdassa oma etiikka yleensä tulee vastaan? Missä raja menee?*

Onko ammattietiikan kannalta oikein lisätä juttuun elementtejä, jotka eivät välttämättä ole totta (mutta voisivat olla)?

Vaikuttaako jutun aihe faktojen tarkkuuteen?

Mitä tavoittelet jutuillasi? *Mitä haluat saada tarinalla aikaan lukijassa?*

Millainen asema tarinallisella journalismilla on journalismin kentällä? *Esimerkiksi kaupallisesti tai ammattiyhpeyden kannalta.*

Millaisena näet tarinallisen journalismin tulevaisuuden Suomessa?

Kannattaako kenen tahansa opetella tarinallisen journalismin keinoja? *Miksi/miksi ei?*